

Gyulai Gaál Miklós 1848-1849-es honvédtábornok hadtudományi írásaiból*

Gaál Miklós honvédtábornok nemcsak a harcmezőn szolgálta az ország szabadságküzdelmének ügyét, hanem hadtudományi írásaival is. Arra nincs lehetőségünk, hogy minden ide vonatkozó írását megjelentessük, a közzétettek azonban betekintést engednek azok szellemébe, tartalmába és színvonalába. Legtöbbjük a tábornok irathagyatékából¹ származik, és eddig még nem kaptak nyilvánosságot.

1848 elején Gaált Károlyvárosból Nagyszebenbe helyezték át erdélyi kerületi mérnöki igazgatónak. 1848 februárjában el is hagyta Horvátországot, de családjával nem Erdélybe, hanem szegvári birtokára utazott, és váratlan megbetegedésére hivatkozva innen kérelmezte a cs. kir. hadseregből való nyugdíjazását, amit hosszadalmas eljárásban végül 1848 szeptemberében *de jure* – egy évre – meg is kapott. Szegvári tartózkodása idején azonban Gaált már az ország önvédelmének ügye foglalkoztatta. Jól tudta, hogy Magyarországnak önálló hadseregére van szüksége, amelyet meg kell szervezni, majd a haza hatékony védelme érdekében biztosítani kell folyamatos fennállását, fenntartását. Ezért 1848 nyarán nagy munkába fogott. Kidolgozott egy tervezetet a nemzeti hadsereg felállítására és fenntartására, amit sokáig érlelt, másokkal is megvitatt, majd november 22-én kelt alábbi levelével eljuttatott az Országos Honvédelmi Bizottmánynak.

„A Honvédelmi Bizottmánynak.

Jelenleg az idő a legdrágább Magyarország számára. Aminek a megteremtésére máskor évek álltak rendelkezésre, ma hetek, sőt napok is alig, azok kihasználására mindenekelőtt törekedni kell. Magyarország számára készült államalkotmány ide csatolt tervezetének megvalósításához természetesen sok időre van szükség, ha egyáltalán megvan ehhez az akarat, akkor a lehető leggyorsabban neki kell látni.

Ha megvan az akarat egy rendszer elfogadására, amely rendszer úgy tekintendő, mint egy mezőkre osztott nagy térkép, aholis minden egyes mező éppúgy, mint a teljes térkép, egybefoglalva használható, akkor a jelenlegi államalkotmány felforgatása nélkül az alkotmány rögtön a hadsereggel kezdhető.

Akinek, mint nekem, alkalma volt a mostani magyar, nem reguláris csapatokkal, nevezetesen az önkéntesekkel, vagy honvédekkel harcolni, annak egyet kell értenie velem abban, hogy velük nem jutunk messzire. A friedaui legutóbbi ütközetnél² szomorúan állapí-

* A forrásközlés a szerzőnek gyulai Gaál Miklósról írt és kiadás előtt álló monográfiáján alapszik.

¹ A Gaál-irathagyaték sorsára, feldolgozottságára és jellemzőire lásd ugyanebben a számban az *Adalékok gyulai Gaál Miklós 1848-49-es honvédtábornok mérnöki tudásáról és műveltségéről* címet viselő tanulmányunk 6. jegyzetét. Forrásközlésünkben az ott megadott hivatkozási metodust követjük.

² A friedaui betörés, amelyben Gaál a vezérkari főnök feladatait látta el Perczel hadtestében, 1848. november 7-én történt, lényegében Gaál kezdeményezésére. A részletekről lásd: Hermann Róbert: *Perczel Mór első honmentő hadjárata. Zala megye, 1848. október 17. – december 24.* Zalai Gyűjtemény 36/II., Zalaegerszeg, 1995.

tottam meg, hogy győzelemnél alig lehetett egybetartani és az ellenség ellen vezetni őket, a legkisebb bajnál pedig mind szétfutnának. Emiatt szeptember 23-án Lepsénynél³ nem hagytam, hogy megverjenek, és ez által akkor bizonyosan megmentettem a hazát. Aztán lelkesedéssel kívül minden hiányzik náluk, ami egy jó katonához szükséges.

Ezek az új magyar csapatok nem tudnak gyakorlatozni, kevés fogalmuk van a rendről és alárendeltségről, és megfertőzik a reguláris csapatainkat; amely mindkét tényt példákkal tudom igazolni.

Egy hadsereg ereje nem annyira a létszámban van, mint a katonák minőségében; a legnagyobb hadvezérek is úgy találták, hogy egy hadseregnek soha nem lehet elegendő számú, derekas tisztje. Az osztrák rendszer szerint egy tiszt megközelítőleg annyiba kerül az államnak, mint 3 közkatona, és egy tiszt erkölcsileg mégis többet nyom a latban mint 10-15 katona. Ennél fogva úgy találom, hogy a legújabb rendelkezés szerinti, 1200 fős sőt előlotti, 6 századból álló gyalogos zászlóalj, egyenként 200 fővel túl nagy ahhoz, hogy egy őrnagy ilyen csapatot az ellenség előtt jól irányíthatna.

A tisztekre vonatkozó minden egyes megtakarítás nem nyereség az államra nézve, hanem nagy veszteség /: A fukar duplán fizet.:/. Három kis zászlóalj többet tesz ki csatában vagy hadmozdulatban és nagyobb segítség, mint két olyan zászlóalj, amely a hárommal megegyező erejű. A csapat könnyebben képezhető ki, könnyebben összetartható és mozgatható, mint ez a szellem és összetartás nélküli tömeg.

Emiatt azt javaslom, hogy a századok létszámát legfeljebb 150 főben szabjuk meg, és az önálló honvéd zászlóaljak helyett azonnal állítsunk fel azokból magyar reguláris ezredeket, amint ezt már júliusban írásban javasoltam a magyar hadügyminisztériumnak.

A mellékelt tanulmányomban a Magyarországra javasolt nyolc hadtestből azonnal át is veszem egynek a felállítását, és pedig a III. hadtestét. Ehhez mindössze legalább 3 reguláris zászlóaljat igényelek, és pedig ezek mindegyike egy-egy 3 zászlóaljból álló, 3000 fős ezred váza gyanánt szolgálna.

Nagyon jól ismerem az egész hadsereget, amelyben több mint harminc évig szolgáltam, és egy felállítandó hadtesthez, amely a többi számára mintául és próbaként szolgálna, máris igyekeznék előkeríteni az összes derekas tisztet, ha ehhez szabad kezet és teljhatalmat kapok kiváltképp, minthogy nem az ízésem szerinti ez a kis csatározó háború, amelyet itt ezekkel az irreguláris csapatokkal vívunk, és amellyel az ember csak a becsületét teszi kockára; annál inkább is, mivel Perczel tábornok parancsára alezredesként több dolgot kell megtennem a meggyőződésem ellenére, és húsz éve önálló mérnök igazgatóként volt szerencsém mindig a meggyőződésem szerint cselekedhetni; végül meg vagyok győződve, hogy e módon nagyobb szolgálatot lennék képes tenni a hazámnak, amelynek megmentése érdekében elhagytam honmet és öt kiskorú gyermekemet, és feláldoztam a nyugdíjamat.

200 000 fő honvéd helyett állítsunk fel 100 000 fős reguláris csapatot, így ez az államnak a felébe kerül, és az utóbbival többet fogunk hatni, mint az elsővel, mert csupán újonc-állítással még nincs hadsereg.

Magam is meg vagyok győződve arról, hogy az itt mellékelt tanulmány nem mestermű, hanem ellenkezőleg, sok fogyatékossgal bír, és csupán csak tervezet, kísérlet, amely a legnagyobb sietséggel íródott anélkül, hogy a megfelelő kidolgozásra sok időm lett volna.

---

³ Gaál részvételéről a Jellačić hadműveletekben számos dokumentum tanúskodik. Ezekre lásd: *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai*. A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár. Budapest. 1999. 2. kötet, 1423., 1477–1478., 1495., 1518.

Mégsem mulaszthatom el még egyszer sűrgetően figyelmeztetni a Honvédelmi Bizotmányt arra, hogy a hadseregünk megszervezése nélkül, csak úgy magától a haza nem lesz képes az óhajtott termést learatni.”⁴

„Államalkotmány Magyarország számára
Vázlat Gaál Miklóstól

A nemzet szelleméhez és szokásaihoz illeszkedő, szabályozott államalkotmány mind a nemzet, mind a kormánya számára biztosítja a lehető legnagyobb erőt a legnagyobb könnyebbség mellett is.

Minél egyszerűbb a gépezet annál könnyebb szabályozni és áttekinteni az alkatrészeit.

Az ország vármegyékre, kerületekre, úgynevezett saját, autonóm igazgatással rendelkező municípiumokra való jelenlegi felosztása mellett e tekintetben nem sokat lehet változtatni anélkül, hogy az ne ütközne régtől fogva fennálló szokásokkal.

Ennél fogva felteszem, hogy ezek alapvonalaikban fennmaradnának, azonban néhány változtatással, és csak általánosságban terjesztek elő néhány elképzelést az államigazgatásról.

Eszerint alkotmányos monarchikus [felette: republikánus – B. L.] államalkotmány megteremtéséről van szó.

Minthogy a király [felette: elnök – B. L.]⁵ csupán uralkodik, de nem kormányoz, mert ha mindkettőt végezné, összeroskadna az ügyek terhe alatt, ahhoz, hogy jól uralkodjék, felelős miniszterekre van szüksége.

Elegendő öt miniszter (a minisztertanácsban a szótöbbség dönt) és pedig a miniszterelnök, aki egyben a külügyminiszter is lenne.

A második az igazságügy-, a harmadik a pénzügy-, a negyedik a hadügy és végül az ötödik a belügyminiszter.

Nagyobb államokban ugyan több miniszter van, de akkor részben költségesebb a kormányzás, részben pedig a miniszterek cseréjekor mindig könnyebben támadna az ügyekben fennakadás ott, mint ahol kevesebb a miniszter, akik mindegyike mellett helyettesként egy-egy államtitkár állna, és ahol minden egyes miniszter alá tartozó különféle szakágazatokat leválthatatlan főnökök vagy igazgatók és efféle hivatalnokok vezetnék; így ha egy miniszter lelép, minden ügy az előírt menetében halad tovább; az új miniszter nem sokat változtathat az ügymeneteken, azokat véleményének, valamint meggyőződésének megfelelően az idő és a dolgok állása szerint irányíthatja.

A miniszterelnöknek elég tenni valója van a külügyekkel, annál is inkább, mert neki folyamatosan ismernie kell az összes többi miniszter ügyvitelét.

Az igazságügyi miniszter minden olyan ügyet irányít, ami a törvényhozást, a bírói és kegyelmezési tárgyakat érinti.

---

⁴ Gaál iratok, 9. a. sz. darabja, keltezés és aláírás nélküli német nyelvű másolat Gaál kezétől. A levél kelte Gaál december 2-án ugyancsak Dobriban született írása tartalmából állapítható meg. A terjedelmes források eredeti német szövegét függelékben közöljük.

⁵ Ez és az előző sorbeli hozzá kapcsolódó módosítás csak a német nyelvű változatban szerepel, és az eredeti szövegnél későbbi keletkezésű. Figyelmet érdemel, hogy Gaáltól nem állt távol a köztársaság gondolata, amely addig a magyar közgondolkodásban igencsak fehér hollónak számított.

A pénzügyminiszter ügyletei magukba foglalnak minden olyan tárgyat, ami az állami javakat, minden közvetlen és közvetett adót, illetéket, telekkönyvet és egyáltalán az állam minden bevételét és kiadását érinti.

A belügyminiszteré a vallás, a postaügy, a törvényhatóságok igazgatása, minden közmunka és közintézmény stb., az oktatás, amihez még a mértékek, a bíróságok, kereskedelem, és hajózás, az egészségügy és az általános rendőrség felügyelete járul.

Minden miniszternél a különböző ágazatokat főigazgatók irányítják, akik részt vesznek a minisztertanácson, azonban szavazati joguk nincs.

Ezek lesznek a felsorolt négy miniszter ügyleteinek alapvonalai, miközben a hadügyminiszterének minden egyéb minisztériumhoz képest a legtöbb befolyása van és ezért ezt a legrészletesebben kívánom tárgyalni.

Egy állam hadügyi rendszere és hadereje hozzájárul függetlensége megtartásához, az előbbi függetlenségének egyetlen biztos garanciája, s földrajzi helyzetén, aztán az ország erődítésén és a hadsereg szervezetén nyugszik; minden máshoz képest a haderő egy nemzet valódi képviselője.

Minden egyes háborúban vagy erősebbek, egyenlő erejűek vagy kevésbé erősek vagyunk, mint az ellenség; az első esetben a győzelem valószínű, az utóbbi két esetben már szerencse kell, vagy egyéb kedvező körülmények számításba vétele.

Mindenféle fölény viszont kétféle, nevezetesen vagy erkölcsi, vagy fizikai erőbeli lehet.

Az erkölcsi fölény az államalkotmányban, a nevelésben és a nemzet jellemében áll, a pénzbeli erő állapotában, az állam segédeszközeiben, a hadvezérek és tábornokok képességeiben, a hadsereg kiképzettségében és fegyelmében aztán a fegyverzetében végül pedig a Király [áthúzás az eredetiben is! – B. L.] háború népszerűségében áll.

A fizikai erőfölényt a jól kiképzett és vezetett katonák nagyobb száma képezi, aztán a hadi anyagoké, az országban lévő jó pozícióké, majd az első osztályú erődítményeké stb.

Nagy Frigyes csak akkor tudott győzni, amikor a serege megismerése és kiképzése révén megszerezte magának az erkölcsi fölényt.

Mindebből látható, milyen befolyása van egy nép függetlenségére egy a nemzethez szabott jó államalkotmánynak és szabályozott közigazgatásnak.

A hadügyminiszter irányítja a teljes hadügyet; megvan a helyettese és minden egyes ágazatnak a főnöke vagy főigazgatója, akik az összes ügyet és a különböző fegyvernemek szervezését irányítani tartoznak. Ennél fogva a hadügyminiszternek nem annyira nagy hadvezérnek, hanem inkább nagytehetségű szervezőnek kell lennie. Ugyanakkor minden hadi tudományágról átfogó fogalommal kell rendelkeznie.

Anélkül, hogy a haderő adminisztrációjának részleteibe bocsátkoznék – minthogy ez az emlékirat csupán vázlat kíván lenni – általánosságban kívánom kifejtetni itt azt a hadügyi rendszert, amit Magyarországra szabottnak tartok.

Ha egy pillantást vetünk Magyarországra és a hozzá tartozó országok térképére, a természet és az országok határai megmutatják, hány fő részre és kerületre osztható ez.

Magyarország 4181 négyzetmérföldnyi. Ha egy kerületre 500 négyzetmérföldet számítunk, Magyarország nyolc kerületre osztható fel. Ehhez vehető még Szlavónia 172 négyzetmérfölddel, a jobb kiegészítés céljából még két határőrvidékkel: a péterváradival és a brodival összesen 92 négyzetmérfölddel.

Horvátország 492 négyzetmérföldnyi a határőrvidékkel és a magyar tengerparttal együtt, kivéve a Magyarországhoz számított két előbbi határőrvidékeket. Erdély 1109 négy-

zetmérföldnyi. De amint a mellékelt kimutatásból látható, néhány vármegye és kerület Magyarországához kerülne, és [Erdély] két kerületre osztható.

(Magyarország mostani beosztása vármegyékre és az összes kerületekre a kor szellemének és körülményeinek már nem felel meg és számomra úgy tűnik, egy jó hadügyi rendszer felállításához mind a vármegyéket, mind a városokat össze kell hangolni, amit részben a különböző vármegyék helyzete, kiterjedése továbbá a népessége szab meg.)

Csak akkor állítható fel jó hadügyi rendszer, ha ez megvalósul. Ugyanakkor úgy számítom a vármegyéket és egyéb kerületeket, ahogy ezek jelenleg fennállnak és az említettek szerint javaslom ezek következő beosztást, a már említettek szerint Magyarországot 8, Erdélyt 2, Horvátországot 1, és Dalmáciát 1 hadtestet, mindegyiket megközelítőleg.)

[Az előző kurzívált rész az eredetiben áthúzva és az alább olvasható helyre átteve! – B. L.]

Magyarországnak és Szlavóniának összesen mintegy 10 000 000 lakója van, így átlagban egy kerületre 1 250 000 lélek jut – Erdélyben viszont 1 750 000 lakóval a 2 kerület mindegyikére 875 000 lélek. Horvátország pedig összesen 1 048 000 lakosú. Dalmácia 275 négyzetmérföldjére 353 000 lakos esik.

Eszerint:

Magyarország	8 kerületre
Erdély	2 „
Horvátország	1 „
<u>Dalmácia</u>	<u>1 „</u>
Összesen	12 kerületre lenne felosztva.

Minden egyes kerületre egy hadtest vehető, eszerint az egész magyar hadsereg 12 hadtestre lenne osztható.

Magyarország mostani beosztása vármegyékre és az összes kerületekre a kor szellemének és körülményeinek már nem felel meg és számomra úgy tűnik, egy jó hadügyi rendszer felállításához mind a vármegyéket, mind a városokat rendezni kell, részben a vármegyék fekvése és kiterjedése, továbbá népességük szerint.

Csak akkor állítható fel jó hadügyi rendszer, ha ez megvalósul.

Egy jó hadügyi rendszer csak akkor állítható fel, ha ez megvalósul. Ennek ellenére a vármegyéket és egyéb kerületeket úgy veszem, amint jelenleg fennállnak, és az említettek szerint javaslom ezek következő beosztását: Magyarországra 8, Erdélybe 2, Horvátországra 1 és Dalmáciába 1 hadtestet, mindegyiket hozzávetőlegesen 12 000 fővel.

A./

A mellékelt A./ kimutatás⁶ tartalmazza a 12 hadtest beosztását, nevezetesen melyik vármegyében és egyéb kerületben állomásoznának ezek. Minden egyes hadtestnek parancsnoka van, aki az eddigi főparancsnokságok helyett a tartományában minden katonai ügyet ellát, rendelkezik hadtest irodával, az összes ügy 9 oszállyra tagolható:

1. elnöki ügyek egy katonai előadóval
2. mérnökgazgatóság az ágazataival
3. tüzérgazgatóság
4. főszállásmesterség
5. ellátás naturáliákkal, ruházattal, felszereléssel stb.
6. lovasság és hadiszállítás pótlólovazása

⁶ Az irathagyaték nem tartalmazza, de máshol sem sikerült fellelni.

7. egészségügy
8. igazságügy
9. irattár, nyilvántartás és könyvelés.

E hadtestek mindegyike közvetlenül levelezik a hadügyminisztériummal, amelynek az elnöki előadó mellett a 12 hadtestre 12 törzstiszt előadója van. Emellett a hadügyminisztériumban az összes ügy 10 osztályra van beosztva:

1. igazgatási iroda a főszállásmesterséggel
2. mérnökigazgatóság
3. tűzérigazgatóság
4. lovasság és hadiszállítás pótlóvázása
5. katonaaállítás, hadkiegészítés, felszerelés
6. ellátás naturáliákkal
7. egészségügy
8. igazságügy
9. hadihajózás
10. fegyelmi és rendészeti ügyek.

Katonaállítás és újoncozás

A 20. betöltött életévtől kezdve minden állampolgár katonai szolgálatra kötelezett, a pap-ság, hivatalnokok, tanítók stb. kivételével.

A szolgálati idő 4 évben van megszabva, mert 20-tól 24 éves korig [a fiatal emberek önállóan – B. L.] még nem vállalkoznak és igazgatnak, minthogy még gyámság alatt állnak.

Minden egyes katona, különösen a magyar egy év alatt kiképezhető, a második évben szolgálatra teljesen alkalmazható úgy, hogy mindenki, aki haza akar menni, a második évre szabadsággal járhat.

Minden évben a hadsereg negyed része elbocsátásra kerül hat évig tartó első tartalékállományba azzal a kötelezettséggel, hogy minden év augusztusának végén négy hétre tartozik bevonulni összetartásra és az egész hadtesttel való gyakorlatozásra. Harminctől harminchat éves korig lép a második tartalékállományba, azzal a kötelezettséggel, hogy minden harmadik évben tartozik bevonulni a nagy összetartásra, harminchéttől ötvenéves korig békeidőben teljesen szabad és csak háború esetén kell jelentkezni mindenkinek betöltött ötven éves korig, ha szükséges.

Ha a 12 hadtest mindegyikét 12 000 fővel számoljuk, úgy a teljes haderő 144 000 fő, és minthogy ennek egy negyede minden évben újonnan kiállításra kerül, az egész hadsereg minden évben 36 000 fővel növekszik, eszerint 10 év alatt 360 000-rel [az eredetiben tévesen: 36 000 áll – B. L.], tehát a tizenegyedik évben a hadsereg 504 000 fő erejű lesz.

Ebből látható, hogy békeidőben az álladó szolgálat csak két évig tart, miáltal a fiatal emberek a korábbi munkájuktól nem annyira szoknak el, hogy a teljesített katonai szolgálat után a tavalyi kenyerüket ne találhatnák meg, hanem ellenkezőleg; a mögöttük lévő tapasztalattal még inkább használhatók lennének.

Megjegyzés.

Nem lehet eléggé ismételni, hogy egy célszerű közigazgatási beosztás elengedhetetlen egy jó hadügyi rendszerhez. Minthogy egy kerületre egy hadtest jut a javaslat szerint, s minden hadtestnek ebből a kerületből kell megalakulni és kiegészülni, természetes, hogy minden

hadtestnek nem kell azonos erejűnek lenni, hanem erejük a tartomány népessége szerint alakul, és lesz néhány hadtest több lovassággal vagy gyalogsággal stb. az egyes országrészek jellemzői szerint.

Tíz millió lakos mellett Magyarországon a hadi állomány éves növekedését 40 000 fővel lehet számítani. Négyéves szolgálati időnél az első kivonuló hadsereg 160 000 főt tesz ki. Eközben Magyarországnak elegendő lenne kilencvenhat- vagy százezer fő, nevezetesen 8 hadtest, mindegyik 12-13 000 fővel, Erdélyre 20 000, Horvátországra 15 000 és Dalmáciára 5000 fő számítható, amit ezek az országrészek élelmezhetnének és tarthatnának fenn.

Ellátás és ruházat

Amint már a hadtestnél kifejtettem, Magyarország 8 kerületre történő politikai beosztása lehet a legcélszerűbb. Minden egyes hadtestet a kerülete látna el naturáliákkal és pénzzel. E kerületek mindegyike számára elegendő egy főispán, akinek az állandó székhelye és a közigazgatási hivatala a kerület központjában helyezkedne el, ahol a hadseregparancsnokság is működne, ezáltal a hatóság autonóm igazgatásának szétrombolása nélkül minden egyes kerületben olyan központosítás jönne létre, amely az ügyek teljes vitelét kivételes módon könnyítené és biztossítaná. Miután a hadtest a kerülettel és vármegyével úgyszólván azonosná válik, minden pénzbeli és természetbeli ellátást a saját kerületétől kap. Minden hadtestparancsnoknál alkalmazva van egy törzstiszt, aki ezt az ügyet vezeti. Fogadja a naturáliákra és ellátási pénzekre vonatkozó kiutalásokat, tudatja minden egyes vármegyével, hogy mit, és a naturáliákat hová kell közvetlenül a csapatokhoz szállítani. Az ellátási és egyéb pénz vételezése a megyei pénztárból történik; eszerint, mint eddig békeidőben volt, semmiféle hadbiztos, hadi pénztárnok nem szükséges, és ugyanígy teljesen feleslegessé válik az egész ellátó személyzet.

Itt a helye a figyelemfelhívásnak, mennyi előnyt nyújt a létszükségleti cikkek úgynevezett raktározása a községeknél, az országrésznél. Ezáltal nemcsak a spekulánsokkal szemben lehet fellépni, hanem rossz termésű év szerencsétlensége, a hadtest koncentrációja vagy az ország területén folyó háború esetében is kéznél van így a legnagyobb segítség.

Ruházat

A legolcsóbban és a legcélszerűbben az úgy nevezett tömeges, vagy általán rendszerrel történik a katonák felruházása, nevezetesen közvetlenül a csapatparancsnokok révén.

Ha a ruházat költségei átlagban fejenként és rang szerint ismertek, az illető parancsnok megkapná a szükséges összeget a megszabott teljes állományra, az ellenőrzés pedig a dandárparancsnok havi kétszeri, és a hadosztályparancsnok egyszeri szemléjekor történik, akiknek előterjesztik a kimutatások mindenkori állását, ők ezt az esetlegesen szükséges megjegyzésekkel aláírják, és ezek a parancsnok számára a pénzigénylés és folyósítás bizonylataiként szolgálnak.

Ez az egész, költséges és meglehetősen hibás jelenlegi ruhabizottmány teljes megtakarítását jelenti.

Ugyanígy történik minden egyéb tábori kellék beszerzése is, minden ilyen beszerzés ellenőrzésére szertárak létesülhetnének, ahol minden felszerelési és bőráru féleség, nyerges stb, kocsik egészben csakúgy, mint egyes alkatrészeikkel megkaphatók, az átlagárakat időről időre megszabhatnák és közzé tennék, a parancsnokoknak viszont szabad lenne a szükséges tárgyakat vagy a szertárból, vagy ha magánosoktól jobban és jutányosabban kapják, tőlük megvásárolni, miközben a pénzigényüket csak ezen átlagárak szerint kaphatnák meg.

Minthogy minden naturáliát az országrészből szállítanak, úgy ezeket is időről időre közzétett piaci átlagáron minden hadkerületben pénzben meg lehetne váltani.

A hadtestnél megjelenő minden számlát a hadtestparancsnokságon egy könyvelő átvizsgál és folyósít, és az esetleges kifogásokat azonnal megteszi.

A hadügyminisztériumnál elegendő egy vagy legfeljebb két könyvelő az összesítve beküldött negyedéves számlák felülvizsgálatára és az összes hadtest bevételeinek és kiadásainak összeállítására.

Ez által nagyrészt meg lehetne spórolni a jelenleg fennálló és annyira költséges udvari hadikönyvvitelt.

Mind háborúra, mind békére minden hadtestnél vagy kerületnél meg kell szabni a legcélszerűbb hadtápvonalakat, és a nagyobb helységekben térparancsnokokat kell állítani.

Beszállásolás

Mind a legénység, mind a tisztek számára minden szállást az országnak kell felépíteni és fenntartani. Minden egyes hadtestnél lesz egy mérnökigazgató egy tiszttel, aki a szokásos szolgálata mellett tartozik kijelölni és aztán átvenni a katonai célokra szolgáló mindenféle épületet; minden, az országrészben létesítendő utat a hadparancsnoksággal egyetértésben és a mérnökigazgató véleményezésével kell kivitelezni. A csapatokat nem csupán a városokban kell összpontosítani, hanem századonként, osztályonként a nagyobb helységekben, de csakis laktanyákba, illetve felépített tiszti szállásokba kell beszállásolni.

A cs. kir. Mérnökigazgatóság 1841-ben Magyarországon az összes törzs- és laktanyaépületre 35 107. forintot fizetett ki, Horvátországra 9496 forintot, Szlavóniára 16 610-et, Temesvárra 8097-et, Erdélyre 7061-et, tehát összesen 68 274. forintot. 1843-ban Magyarországra 45 271 forintot, Horvátországra 8456 forintot, Szlavóniára 20 716-ot, Temesvárra 38001 forintot, Erdélyre 7829 forintot. Összesen tehát 80 273. [A pontosan kiolvasható részösszegekből az ugyancsak pontosan olvasható, közölt végösszegek egyike sem helyes! – B. L.]

Eszerint a csapatok laktanyáira szóló költségelést mintegy 70 000 forintra lehet tenni. Nem kétkem, hogy az új rendszer szerint a laktanyákat az országrész maga építi, és jelentősen jutányosabban lehet majd építeni.

Nevelési és oktatási intézmények

Jó oktatási intézmények szükségesek ahhoz, hogy az erkölcsi fölényt megszerezzük, és ahol ezek megvannak, ott sohasem hiányoznak a tehetséges emberfők, tábornokok és a jó adminisztrátorok.

A katonai iskolák célja a közlegényektől és altisztektől kezdve a tudományosan képzett hadtest tisztekgig terjedő képzés.

Nagyobb, önálló államoknak vannak katonai akadémiái olyanok, mint például a mérnökakadémia vagy a bécsújhelyi akadémia, aztán tüzérhadtestek, az árkászok, aknászok, stb. iskolái, végül pedig a kadétiskolák, mint például Olmützben, Grazban, Milánóban, sőt még közlegény iskolák is az ezredekben.

Magyarországon nem lenne teljesen célszerű egyes akadémiák és hadtest iskolák létrehozása, viszont mindenképpen költséges lenne, így a tisztek számára minden iskolát egy katonai egyetemen kellene egyesíteni.

A katonai egyetem

Ingázításokkal erre teljesen alkalmas lenne a Ludoviceum Pesten.

Mindenekelőtt meg kell határozni, milyen iskolák létesülnének abban, de nekem úgy tűnik, egy a bécsi mérnökakadémiát követő intézmény túl nagy lenne, és költséges eszkö-

zöket igényelne ahhoz, hogy egy kisebb célt jelentő, évenkénti 3–4 mérnöktisztet kiképezünk, ami elegendő lenne a magyar mérnökkar folyamatos, teljes létszámon tartásához.

Anélkül, hogy a Ludoviceumban létesítendő, javasolt katonai egyetem részleteibe belemennék, minthogy a tantárgyak legcélszerűbb beosztását csak egy bizottság határozhatja meg, csupán általánosságban kívánom megjegyezni, hogy ebben az intézményben kellene kiképezni minden tisztet a hadsereg számára; eszerint ott minden nemű gimnasztikát is magában foglaló testgyakorlás⁷ mellett minden szükséges katonai tudomány és művészet⁸ helyt kapna és előadásra kerülne.

Minthogy oda egyébként is csak alkalmas és egészséges fiatalembereket vennének fel, a szülők is biztosítva lennének, hogy ha fiukat valamely fegyvernemre felvették, aszerint történik a következőkben a kiképzése, és ilyen tisztként léphet majd ki és nem úgy, mint a bécsi mérnökakadémián, ahol megesk, hogy a szülők a fiukért sok éven át sok pénzt kiadnak, végül a fiuk kadétként lép ki olyan fegyvernembe, amelyhez se hajlama, se képessége nincs, és alapjában nem is arra képezték ki; ha ez lenne a helyzet, a Ludoviceum vagy bármely speciális akadémia a szándékolt célnak nem felelne meg.

Mindenekelőtt ezért egy teljes, a legjobb alapon nyugvó és az új korszellemnek megfelelő tantervet kell kidolgozni, és csak azután lehet az épületet célszerűen és az új tanterv minden követelményét kielégítően megépíteni, tulajdonképpen átigazítani.

E katonai egyetemre az ország minden gyermeke származásra való tekintet nélkül, 9 és 12 éves kor között nyerne felvételt, éspedig részben költségmentesen állami vagy magánalapítványok segítségével, részben ellátástérítéssel.

Előre senki sem lenne biztosítható arról, hogy a növendéket milyen katonai ágazatra képezik ki, mivel ez csak ezt követően, a képességei, szorgalma és hajlama kifejlődésével határozható meg.

A növendék felvételére a fő feltételek: a./ szokásosan előírt keresztség, védőoltás és iskolai bizonyítványok arról, b./ hogy a három normál osztályt kiválóan, különösen jól elvégezte, d./ [a c./ kimaradt! – B. L.], hogy 9 évnél nem fiatalabb és 12 évnél nem idősebb, e./ hogy teljesen egészséges, és jó a testfelépítése.

E katonai egyetem megalkotására katonai és civil tanárokból álló testületet kell összeállítani, amely meghatározza a szükségesnek tekintett, különböző tantárgyakat, kidolgozzák a tankönyveket, és megszabnak minden egyéb, szükséges követelményt. Ennél fogva ezen az egyetemen képezhetnék ki a magyar mérnökkar számára szükséges összes tisztet is.

A nagy pénzbeli megtakarítás mellett egy katonai egyetem fő előnye abban állna, hogy ezáltal az egyes akadémiák és iskolák számára szükséges sok épület, ezek belső berendezése, a professzorok és egyéb igazgatás megtakarításra kerül, valamint az egész hadsereg számára egy tanrendszer szerint képeznék a tiszteket, később azok egymást könnyebben megértenék, egymáshoz jobban ragaszkodnának, és jobb testületi szellemet lehetne elérni, mint a jelenlegi, úgyszólván egyoldalú képzés révén a különböző iskolákban és tanrendszerek szerint.

Katonai szervezet

Ami végül a katonai szervezeti részeket illeti, mint amilyenek 1. hadszertáarak, 2. öntödék, 3. fegyvertáarak, 4. raktáarak, 5. rokkant otthonok, 6. hadikórházak stb., az 1., 2. és 3.-at egye-

⁷ Az eredeti szövegben itt az „*Ortopoedie*” szó szerepel, amelynek magyar megfelelője a nyelvújítás idejéből és még nagyon sokáig a „testegyenészet” volt.

⁸ Itt természetesen „hadművészetek” értendők.

dül az állam és a hadügyminiszter létesíti, tartja fenn és vezeti, a többit az ország rész a hadügyminisztériummal, illetve a hadtestpancsnokkal karöltve.

A teljes hadügy áll

- I. a szárazföldi erőből
- II. a vízierőből.

Mindkettő közvetlenül a hadügyminisztérium irányítása alatt áll.

Szárazföldi erő

Amint az újoncozásnál már megtörtént a kifejtése, Magyarország egész szárazföldi ereje 100 000 fővel van számításba véve.

Jóllehet minden egyes hadtest erejét e javaslat tényleges kivitelekor lehet megszabni, itt egy hadtest átlagos erejeként 12 500 fő szerepel, mint tényleges, aktív állomány.

Lovasság

Mivel mintegy 100 000 főnél az ötödrész van lovasságként számításba véve, ezért az egész hadsereg lovassági állománya 20 000. Magyarországnál a negyedrészt vehető számításba 25 000 fővel, és pedig

6 vasas ezred lándzsával, ezredenként 1200 fővel, összesen	7200
4 könnyű lovas ezred vadász lőfegyverrel, ezredenként 1200 fő, összesen	4800
12 könnyű huszár, ezredenként 1200 fő, összesen	<u>14 400</u>
Összesen:	26 200

[az egyértelműen olvasható részösszegekből a végösszeg nem 26 200, hanem 26 400, B. L.]

Gyalogság

6 gárdaezred, amelyeket a jelenlegi rosszul szervezett gránátos ezredek helyett kellene alakítani, ezredenként 2000 fővel, össz.

12 000

15 sor gyalogezred, ezredenként 3000 fővel, össz.

45 000

Mérnökkar, árkászok, aknászok és hidászok mellett

1 500

Tüzérség

8 tüzérezred, ezredenként 1000

8000

1 bombász hadtest

1000

1 röppentyűs hadtest

800

Végül a szekereszetre, vízierő gyalogsága stb., stb.

8700

Összesen

80 000

[ha itt Gaál a gyalogság és tüzérség összesítését adja, akkor az egyértelműen olvasható itt feltüntetett részösszegekből a végösszeg nem 80 000, hanem 77 000, B.L.]

Természetesen ez csupán példaként szolgálhat, és a tényleges kivitelezéshez sok változás tartozna.

A szárazföldi erőhöz tartozik továbbá

a szekereszet

a fedezetés és pótlovazási parancsnokság

a hadilelkésztség, adminisztráció

a tábori orvosok a polgári állományból vehetők.

Hadihajózás

A hadihajózás egy kicsiny parti flottillából áll a magyar tengerpartnál és Dalmáciában, valamint a dunai flottillából, emellett a Dunán járó gőzhajók szükség esetén alkalmazhatók lennének hadiszolgálatra még akkor is, ha magántársaságokhoz tartoznak.

A hidászok csakúgy, mint a csajkás zászlóalj egyesíthetők a hadihajózással és a dunai hadihajó osztaggal.”⁹

Meg kell említenünk, hogy mind a kísérő levél, mind a tanulmány megtalálható Gaál kézírásával magyarul is. A magyar változatokkal szemben azonban a német nyelvűek letisztultak, és a véglegesség látszatát hordozzák. Írásaiban Gaál egyébként jobban fejezte ki mondanivalóját a hosszú császári királyi szolgálata alatt megszokott német nyelven, mint magyarul. E megfontolásból forrásközlésünk nem a Gaál által írott magyar változatokat tartalmazza, hanem a jobb követhetőség érdekében a német nyelvűek mai fordításait.

Az „Alkotmány Szerkezeti Eszméje Magyar Hon Számára Gaál Miklóstól” című tanulmányt 1848 nyaratól hosszan érlelte. Erre részben az egyes kapcsolódó vázlatok végére saját kézzel írott „*Szeguard im Monath July 1848. Gaál*” keltezés utal, részben az elküldés előtt született kísérőlevél tartalmi eltérései. Tanulmányát nemcsak Perczelnek mutatta meg, hanem bizonyossággal állítható, hogy ottani környezetében másokkal is beszélt róla.¹⁰

Mások mellett Görgei véleményével megegyezően¹¹ Gaál is azért tartotta fontosnak a jól képzett országos honvéderő mielőbbi megszervezését és felállítását, mert a Friedaunál szerzett tapasztalatai szerint képzetlen, rosszul felfegyverzett népfelkelőkre nem lehet az ország védelmét alapozni. Az elvileg racionális koncepció alapja – de egyben *Achilles*-sarka is – az ország közigazgatási átszervezése a vármegye-rendszerről kerületek rendszerére, amelyben viszonylag egyenletes köztehermegosztás mellett történe a hadsereget alkotó hadtestek elhelyezése, ellátása, kiképzése és utánpótlása. Ehhez hasonló szándék már II. Józsefnél is megfogalmazódott, de nem vált működővé és követendő példává sem.

A Gaál által felvázolt hadügyi rendszer hierarchikus csúcán magától értetődően a hadügyminiszter állna és tartozna felelősséggel a minisztériumnak. Az elképzelt rendszer előfeltételként az ország teljes adórendszerének átalakítását is, mert a kerületek adójának a hadtestek ellátásához szükséges részét helyben kellene hagyni a hadtestparancsnok és a főispán együttműködő rendelkezésére. Az előterjesztéskor viszont Gaál már maga is láthatta, hogy tervezetének legproblematicusabb része a javasolt hadkerületek és megmaradásuk esetén az ezek területén fekvő vármegyék, vármegye részek egymáshoz való viszonya. Ahhoz ugyanis, hogy egy hadkerület rendeltetését jól betöltse, több vármegye harmonikus együttműködésére (vagy egybeolvasztására), a teherviselés megosztására vonatkozó jó egyetértésre lenne szükség. A valóságban e téren inkább nehézségekre, az egy hadkerülethez tartozó vármegyék között súlyos vitákra lehetett volna számítani. Ha azonban az ország katonailag nem képes megvédeni saját önállóságát és függetlenségét, akkor történelmi ha-

⁹ Gaál iratok, 8. sz. darabja, keltezés és aláírás nélküli német nyelvű másolat Gaál kezétől. Ahol ez egyértelmű volt, Gaál írásmódját, egyéb helyeken a ma érvényes nyelvtani szabályokat követtem. Az írást viszont nem rendeztem át sem itt, sem a fordításban Gaál jelzett szándékainak megfelelően, mert a kézirat erre nem adott egyértelmű lehetőséget.

¹⁰ Korányi Viktor (szerk.): *Honvédek Napló-Jegyzetei*. Első kötet. Pesten, 1851. 51–52. A zsánerrészlet nem említi ugyan név szerint Gaált, de a tervezetének itt olvasható részletei személyét kétség kívül azonosítják.

¹¹ Görgei, Arthur: *Mein Leben und Wirken in Ungarn in den Jahren 1848 und 1849*. Leipzig, 1852. Bd. 1. 32–33.

gyományokon alapuló közigazgatási egységeinek, a vármegyéknek és az egész országnak a pusztá léte is kérdésessé válhat.

A tervezetét előterjesztő, később született levelében ezért már azt írta, hogy a „jelenlegi államalkotmány felborítása nélkül egy rendszer elfogadásának szándéka esetén” az eredetileg javasolt „200 000 fő honvéd helyett állítsunk fel 100 000 fős reguláris csapatot, így ez az államnak a felébe kerül, és az utóbbival többet tudunk hatni, mint az elsővel, mert csupán újonccáállítással még nincs hadsereg”. Végül Gaál maga is meg volt arról győződve, hogy „az itt mellékelt tanulmány nem mestermű, hanem ellenkezőleg, sok fogyatékosággal bír, és csupán csak tervezet, kísérlet, amely a legnagyobb sietséggel íródott anélkül, hogy a megfelelő kidolgozásra” sok ideje lett volna. A kisebb létszámú zászlóaljok és sorszerekek szervezése melletti érvei azonban nem nélkülözik a racionalitást.

A fentiekén kívül meg kell említenünk azt is, hogy bár Gaál külön nem jelezte, de tervezetének alapvető forrása a porosz hadsereg reformrendszere volt. E rendszerre a napoleoni háborúkban szerzett tapasztalatai és nagyhírű tábornok társaival (Gneisenau, Grolman, Clausewitz stb.) folytatott eszmecseréi alapján Gerhard von Scharnhorst tábornok tett javaslatot még 1808-ban, majd 1813-ban csekély módosításokkal, pontosításokkal már hivatalosan be is vezették, 1815-ben pedig némi változtatással véglegesítették. Az alábbiakban látnivalóvá válik Gaál javasolatainak e reformhoz való kapcsolódása.

Scharnhorst tábornok elfogadott tervezete szerint az ország védelmét az állandó, reguláris hadsereg mellett „*Landwehr*” néven két korcsoportos tartalékállomány (a porosz rendszerben: I. és II. *Aufgebot*), továbbá az ezt kiegészítő „*Landsturm*” biztosította, vagyis az egész ország harcra fogható férfi erejének védelmi rendszerbe állítása, növekvő életkorral csökkenő fontosságú és mértékű kötelezettségekkel. Gaál javaslatában a védelmi rendszer alapja szintén a reguláris hadsereg, amelyet ugyancsak két tartalékállomány egészít ki, az „*Aufgebot*” helyett „*Reserve*” megnevezéssel. Mindkét rendszer az általános hadkötelezettségen alapult, amelynek első, megszabott időtartama a reguláris porosz hadseregben öt év volt (20-tól 25 éves életkorig), Gaál tervezetében pedig négy év (20-tól 24 évig). Mindkét rendszer szerint azonban békeidőben a tényleges szolgálatot teljesítő katonák az utolsó két évben haza bocsáthatók. Helyük pótlására a behívott újoncok szolgálnak mindkét hadseregben, miközben az elbocsátottak a porosz rendszerben közvetlenül az I. „*Aufgebot*”-ba kerültek, csakúgy, mint minden egyéb fegyveres szolgálatra alkalmas férfi is 26 éves kortól 32 éves korig.

Gaál tervezetében az elbocsátottak 6 évre és 30 éves életkorukig kerülnének az első tartalékállományba (I. *Reserve*). A porosz rendszerben a II. „*Aufgebot*” szolgálati kötelezettsége 32 éves életkortól a 39. betöltött életévig tartott. Tagjait ezt követően 50. betöltött életévkig a „*Landsturm*” kötelekeibe sorolták át. Gaál javaslata szerint a második tartalékállomány (II. *Reserve*) a 30-tól a betöltött 36. életévig terjedő, hadköteles korosztályt foglalná magába. Ezt követően 50 éves életkorig csupán a rendelkezésre állás kötelezettsége volt előírva, külön szervezeti forma nélkül.

A „*Landwehr*” két korcsoportos állományának csakúgy, mint a Gaál tervezetében szereplő két tartaléknak évenként, de korcsoportonként különböző idejű és követelményű összetartásokon, gyakorlatokon kellett részt venniük. A fiatalabb korcsoportnak valamivel több volt az évenkénti kötelezettsége, az idősebbnek kevesebb. E kötelezettségek idején kívül a tartalékállományok tagjai békeidőben és mindkét rendszerben a polgári foglalkozásukat gyakorolták, és csak háború idején aktiválták őket a szükségletek szerint egészen ötven éves életkorig.

Mindkét rendszerben mentesültek a hadkötelezettség alól a lelkészek és az állami alkalmazottak. A porosz rendszerben ezenkívül fel voltak mentve a testi fogyatékosok is, míg

– nyilván feledékenységéből – Gaál előterjesztésében ez csak a katonaiskolai képzéssel összefüggésben szerepelt a felvételt kizáró tényezőként. Gaál javaslatához képest a „Landwehr” felállítására azért is könnyebben mehetett végbe Poroszországban, mert nem volt szükséges hozzá a közigazgatás jelentős átszervezése, ugyanis a két korcsoportos „Aufgebot” egységeit az országban elosztva, az egyes, már amúgy is régtől fogva fennálló tartományokban szervezték meg és tartották fenn.¹² A hadkötelezettség megszűnéséig a különbségekkel együtt egyébként ennek a rendszernek a lényege működött Magyarországon is.

Gaál fenti tanulmányának további sorsa vagy hatása nem ismeretes. Nem hagyható azonban említés nélkül, hogy a felállítandó nemzeti hadsereg szervezésére vonatkozó elképzelések egyik igen figyelemreméltó példája.

Az aradi fogságában született és magát mindig harmadik személyben, többnyire Gaál tábornokként említő, hosszú írásának a „§ 24. Hadviselés a magyar csapatokkal vagy honvédekkel” című szakasza szintén érdemes a maradéktalan megismerésre, mert egyrészt a nagy tapasztalatú, volt császári törzstiszt felsőbbrendűségi tudatával – de segítő szándékkal – sok valós tényert tartalmazó véleménye fogalmazódik itt meg a honvédseregről, másrészt pedig jobban megérthetővé teszi azt a javaslatát is, ami az alábbi sorai után következik.

„Megmutatva áll már, hogyan kellett volna vezetni a védelmi háborút a nemzetőrséggel vagy a népfelkeléssel. Ha egy pillantást vetünk a honvédség úgynevezett reguláris csapataira, úgy meg kell vallanunk, hogy azok nem voltak jobbak, mint a föld felfegyverzett népe zászlóaljakra rendezve, mivel a honvédség is nagyobb részt csak olyan néhány hetes újonckból állt, akiknek alig volt fegyvere, sokkal kevésbé tudtak tölteni vagy löni, mert többnyire parasztok voltak, akik a magyar törvények szerint nem tarthattak fegyvert, és ennek alapján belátható, hogy taktikai kiképzésről vagy manőverezési képességről szó sem lehetett, annál inkább nem, mert a tisztek maguk is többnyire csak a civilállományból származtak, és maguk sem tudtak semmit a gyakorlatozásról vagy a taktikai manőverekről. Kevés kivétellel azonban még a törzstisztek és a tábornokok is alig vezényeltek egy zászlóaljat vagy ezredet, és fogalmuk sem volt a nagyobb taktikai manőverekről, még kevésbé a stratégiai kombinációkról, ami alapjában véve nem is volt megkövetelhető az osztrák sereg korábbi századosaitól és altisztjeitől. Hogy aztán ezekkel a majdnem kiképzetlen csapatokkal miképpen kell manőverezni, erről Gaál tábornok még 1849 márciusában benyújtott a hadügyminisztériumhoz egy a hadtestparancsnokoknak szétosztandó utasítást, ami itt kivenetben következik. Lásd a mellékletet.”¹³

¹² Bräuner, R.: *Geschichte der preussischen Landwehr*. Berlin, 1863. A vonatkozó részletekre oldal-számokkal való hivatkozással azért nem utaltam külön, mert a párhuzamok megismeréséhez úgy-szólván az egész könyv ismerete kívánatos.

¹³ Arad 1848/1849-es történetével kapcsolatos adatgyűjtésem idején figyeltem fel a ceglédi Kossuth Múzeum egyik kiállítási tárlójában egy kéziratra, amely gyulai Gaál Miklós naplójaként volt jelezve. Akkori jelzete: C. K. M. 67. 43. 1. A kéziratot kérésemre és dr. Böhm Jakab főfelvételtáros szíves támogatásával a Hadtörténelmi Levéltár akkori parancsnoka, Kún József alezredes a Kossuth Múzeumtól kikölcsönözte, majd a saját állományába átvette és restauráltatta. A kéziratot közvetlenül a kikölcsönzése után tanulmányoztam dr. Böhm Jakab engedélyével, aki ezt követően a Hadtörténelmi Közleményekben írt róla igen alapos forrásközleményt *Gyulai Gaál Miklós honvédtábornok emlékirata az 1848/49. évi magyar szabadságharcról* címmel. (Hadtörténelmi Közlemények, Új folyam, 32. évf. 1985. I. sz., 129–148.) Az idézett szöveg a szóban forgó „Emlékirat” következő részéből való: ELSŐ IDŐSZAK, Második fejezet, „§. 24. *Kriegführung mit den ungarischen Truppen oder Honved.*” 126–128. Eredeti szövege a következő:

„Bisher ist gezeigt worden wie, man den Vertheidigungskrieg mit der Landwehr, oder VolksAufstand hätte führen sollen. Werfen wir nun einen Blick auf die sogenannte reguläre Truppe oder Honvéd, so müssen wir gestehen, daß selbe nicht besser als ein bewaffnetes in Bataillons rangir-

Gaál megmaradt hosszú aradi kézírata azonban nem tartalmazza a hivatkozott kivonatos mellékletet, de vélhetően az alább következő írásról lehet szó, amelyről azonban nem tudni, hogy az említett teljes utasítás-e, vagy csak a jelzett kivonat:

„Megjegyzések arról, hogyan kell a csapatainkkal háborúzni

A csatarendről

A csatarend felállítása már magában hordozza a győzelem vagy a vesztes csíráit, ezt csak a stratégiáról legjobb műveinek tanulmányozása révén, gyakorlattal, kombinációval és a terepelőnyök gyors áttekintésével lehet megtanulni, azonban taktikai tekintetben néhány alapelv és szabály mégis megadható. –

A jelenlegi viszonyaink, a rossz felfegyverzés, a csapatok gyakorlatlansága – főként a tisztéké – stb., stb. nem tesznek lehetővé hosszú taktikai hadmozdulatokat a harcmezőn, minthogy csapataink félnek az ellenséges lovasságtól, de még jobban a tűzérségtől. Ennél fogva az a feladat, hogy a felvett állást követően a gyalogságunkat ne hagyjuk hosszán – ha lehet, egyáltalán semennyit – állni az ellenség tűzérségi tűzében, és elegendő számú, jó lovassággal védjük az ellenséges lovasság ellen.

Észerint jelenleg a fő fegyvernemünk nem annyira a gyalogos nép, hanem a tűzérség és a lovasság, annál is inkább, mivel itt, Magyarországon egy lovas sokkal könnyebben felfegyverezhető és begyakoroltatható, mint egy gyalogos. – stb. –

Következik itt néhány taktikai alapelv, melyeket összeállítva majd kifejtem és megadom egy ütközet taktikai hadmozdulatait.

A magyar egyenként merész, gyors és ügyes, ennél fogva a gyalogságunkkal nem szabad hosszú hadmozdulatokba vagy zászlóaljtűzbe bocsátkozni, hanem a kedvező pillanatot megragadva szuronyt szegezve támadni, és ha nem nyugtalanítja a tűzérség, vagy lovasság, valószínűleg a hevével kiveti az ellenséget.

A lovassággal törekedni kell az ellenség frontjában vagy szárnyaiban minden nyílást kihasználni, és igekezni benyomulni ezekbe.

Az ellenség mindennemű meglepése a győzelem valószínűségét kínálja.

Fő alapelv marad, hogy megelőzzük az ellenséget a támadásban, amihez gyors és hirtelen mozdulatok szükségesek.

A lovasságot a zöm és a tartalék fedezése mellett a szárnyakon kell elosztani úgy, hogy rögtön kéznél legyen.

Főként az előőrsöket és a lovas őrzásokat kell annyira előre tolni, hogy az kizárja a meglepetést.

---

tes Landvolk waren, da selbe größtentheils aus nur einige Wochen alte Rekruten bestehend, die kaum das Gewehr hatten, viel weniger gut laden oder schießen konnten, weils selbe meistens Bauer waren, die nach den ungarischen Gesetzen keine Gewehr in Besitz haben durften, es ist demnach einläuchtend, daß einer tactischen Abrichtung oder Manoevriřfähigkeit gar keine Rede seyn konnte, und um so mehr, da die Officiers selbst meist nur aus dem Civile gewonnen wurden, und exerciren, oder tactischen Manovers selbst nichts wußten. Ja selbst die Staabs Officiere und Generale haben mit wenigen Ausnahmen, kaum ja ein Batallion, oder Regiment comandirt, hatten von größeren tactischen Manoures, viel weniger von strategischen Combinationen keinen Begriff, was im Grunde auch von früheren Hauptläute und subalternen Officiere in der östereichischen Armee nicht zu fordern war. Nemlich wie mit diesen fast unabgerichteten truppen [sic!] zu manoevriren ist, aus dieser Ursache hat der general Gaál dem Kriegsministerium im Monath März 1849 eine Instruction zur Vertheilung an die Corps Comandanten eingebracht, welche in Auszug folgt. Vide Beilage.”

Mint a franciák az első forradalmi háborújukban, az övékhez hasonló paraszt katonáinkkal nekünk is gyorsasággal és szétszórt harcra kell helyettesítenünk a taktikai manőverező képességet. Egymást követő, gyors menetek, az ellenség meglepése szerfölött fontos. –

Az ellenséges vonalat a lehető legjobban kell csatárokkal zaklatni.

Közben azonban észben kell tartania, hogy szétszórta lehet ugyan harcolni, de csak részben derekas tartalékkal, részben a csapatok egyéb összetartásával mindig készenlétben kell lenni arra, hogy az ellenséges vonal leggyengébb pontján nagy erővel behatolhassunk.

Két hadmozdulat a legfontosabb; nevezetesen vagy megkerülni és átkarolni az ellenséget, stb., stb., vagy minden erővel áttörni.

A csatárok ereje és fajtája természetesen mind a saját, mind az ellenséges csapatoktól és a helyzettől stb. stb. függ. Nagyon fontosak ezek, mert fászsztják az ellenséget, és a parancsnoknak ideje van felderíteni az ellenséges állást és kidolgoznia tervét stb., stb.

Minden hadvezérnek pontosan ismernie kell a saját és az ellenség eszközeit és erejét, mielőtt csatába bocsátkozik. Hadmozdulatai és szándékai kivihetőségének idejét pontosan ki kell számítani, a legbiztosabb eszköz a győzelemre annak a pillanatnak a helyes meghatározása, hogy a legnagyobb erejét mikor és mely ponton kell kifejtenie.

Mindig törekedni kell valamilyen fölény birtoklására.

Rendkívül fontos a kapcsolati vagy hadműveleti vonalainak fedezése, hogy visszavonulása biztonságos legyen.

Ezek a fő alapelvek vázlatosan, és nem elég ezeket tudni, mert csak a helyes alkalmazásuk vezet a győzelemhez.”¹⁴

Noha a fogságában született hosszú írása szerint Gaál a magyar katonát a legkítűnőbb tulajdonságokkal bírónak tartotta, az aradi harcokban szerzett tapasztalatai hozzájárulhattak fenti taktikai javaslatához. Fontosnak ítélte, hogy a gyalogság ne legyen kitéve tartós, ellenséges fegyvertűznek, hanem inkább gyors mozdulatokban hasznosuljanak az erényeik. Ebből szinte természetesen következik, hogy Gaál a szétszórt harcmódot ajánlotta, noha ebben az írásában nem használta a „Kalador (Parteygänger) harc” fogalmát.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a megjegyzését sem, hogy „itt, Magyarországon egy lovas sokkal könnyebben felfegyverezhető és begyakorolható, mint egy gyalogos”. Nyilván abból a közhelyszerű felfogásból indult ki, hogy a magyar lovas nép, de a ló nem a lovassal együtt születik, és a lónak a napi élelmezése, ellátása külön munka és költség. A harcra foghatósághoz pedig nemcsak a lovaszt kell begyakoroltatni, hanem vele együtt a lovat is, s a kettő kitartó munkát igényel. A lovas könnyebb felfegyverzésével szemben is tehetők természetesen ellenvetések. A következő írásában azonban látnivaló, hogy született egy igénytelenebb, egyszerűbb javaslata is erre, ami nem természetes adottságból, hanem legfeljebb szerencsés véletlenek egybeeséséből eredhet csak.

Az idézett írás még a tavaszi hadjárat győztes csatái előtt született, így érthető, hogy Gaál a nem túl nagy harci tapasztalattal rendelkező, népből kiemelt honvédsereg számára „a franciák az első forradalmi háború”-jában, az „övékhez hasonló paraszt katonáinkkal” bevált taktikai elemek követését javasolta. Írását már talán éppen ezért teljesen a szétszórt harcmód taktikájának szentelte, amely Európa nagy hagyományú reguláris hadseregeinek gyakorlatában nem volt ugyan elterjedt, de mint a „kis háború” bevett eszköze számos nagy háborúban értékes részeredményeket hozott.¹⁵

¹⁴ Gaál iratok, 21. a. sz. darabja Gaál sajátkezű, német nyelvű fogalmazványa.

¹⁵ Minderről kitévő leírást ad Decker, C. v.: *Der kleine Krieg im Geist der neueren Kriegführung*. Berlin–Posen–Bromberg, 1844. A szabadságharc eseményeivel kapcsolatban e kérdéstről lásd még:

„Észrevételek

a szétszórt harcmódról és csatarendről

Ha előőrsi vonalból megyünk előre és azt

hiszzük, hogy ott csupán előretolt csapatok ellen működünk, akkor a szétszórt harcmóddhoz szokott tábornokok többnyire elkövetik azt a hibát, hogy minden csapatukat szétaprózzák. –

Károly főherceg: A stratégia alapelvei¹⁶

A legutóbb beküldött és a csapatainkkal szükséges hadviselés módjáról szóló észrevételeimben, amelyből sajnos nincs másolatom, ajánlottam a szétszórt harcmódot.

Abban a reményben, hogy ezek az észrevételek némi tetszést nyertek, következzen még néhány dolog erről a harcmódról.

Amint már az észrevételeimben is említettem, a szétszórt harcmód alapjait (ha jól emlékszem) a francia forradalmi háborúban vetették meg. A hadseregük sietve összekapkodott, a gyakorlatozásban, sőt a lövészetben is teljesen járatlan csapatokból állt (éppúgy, mint a mieink), amelyek nem tudtak zárt sorokban harcolni, és ezek az emberek, Hannibál példájának megfelelően, először megtanulták az ellenséget megtekinteni, aztán lassanként ellenállni neki, végül pedig megverni. – Később jónak találták a zárt harcmódot a szétszórttal egybekapcsolni.

Mínthogy sem szándékom, sem időm nincs tanulmányt írni e témáról, hanem csak észrevételeket kívánok tenni, azért a továbbiakban csak az alapelveket és néhány észrevételt kívánok előterjeszteni.

Csatározni annyit tesz, mint egyenként vagy szétszórva harcolni, vagy azt is, ha némely osztályt a zárt harcrendből kibontva, szétszórta, a terepelőnyöket kihasználva vezetnek az ellenséggel szembe. Ez jelenti a szétszórt hadvezetést.

A *portyázó harcos*¹⁷ többnyire csak a szétszórt harcot alkalmazza. A portyázó vezér legnagyobb művészete abban áll, hogy megjelenése gyorsaságával meglepetést okoz, és ugyancsak a távozása gyorsaságával ki tudja vonni magát az ellenség bosszúja alól. – stb., stb.

A szétszórt harcnak megvan a maga előnye és a hátránya is, amelyeket igyekezni kell használni, illetve elkerülni.

Csatában a szétszórt harc visszatartja az ellenséget addig, amíg a hadvezér ennek állását felderítheti és gyengéit átlátta, hogy aztán a saját ellenintézkedéseit azok szerint tehesse meg.

Ennek révén az ellenséget meg lehet tévesztetni, a szárnyakon fenyegetni és közben leplezni a saját támadási tervet.

Visszavonuláskor az ellenséget hosszan fel lehet tartani, és ezáltal a saját szárnyakat nagyon jól lehet fedezni.(1)

(3) Ez a harcmód főként hegyes, és erősen átszabdalt terepen alkalmazható, különösképpen gyakorlatlan csapat tanul ennek révén, mert így az egyes ember abba a helyzetbe hozható lenne, hogy működtesse személyes erejét, ügyességét és találékonyágát.(4)

Csikány Tamás: *A háromszéki kisháború 1848 decemberében*. Hadtörténelmi Közlemények, 120. évf. (2007) 3. sz. 837–875.

¹⁶ Mint itt is olvasható, Gaál igen gyakran kezdi tanulmányait mottóval. Ezeket legtöbbször a napóleoni háborúk kiváló osztrák hadvezérének, Károly főhercegnek itt is idézett művéből választotta. Az előző idézet forrása: Erzherzog Karl: *Grundsätze der Strategie*. II. Theil, 95. A Gaál iratok 32. d. sz. darabja ezt nem tartalmazza.

¹⁷ A szövegben a „*Partheigänger*” szó szerepel.

(1) Azonban, amint a mottó is mondja, nem szabad eközben túlzottan szétszórni, hanem, amint a korábbi írásomban is megjegyeztem, derekas tartalék fedezetében kell maradni. Ez a harcmód nem dönt el egy csatát sem. – Teljesen nyitott terepen az emberek túlságosan ki vannak téve a lovasság támadásának, ennél fogva a terep jellege is megszabja, milyen csapat fajtával, nevezetesen gyalogsággal vagy lovassággal kell-e szétszórtan harcolni. Végül a vonalat nem szabad túlzottan elnyújtani, mert az emberek kikerülnek az irányítás alól.

Szétszórt harchoz a saját erő negyed, legfeljebb harmad része használható. – Ehhez vehető a harmadik elem, vagy egyes olyan osztagok, amelyeket a terep természete és a felállítás szab meg.

Erősen tagolt terepen, ahol a lovasság nem sokat tud működni, hozzá kell venni ehhez a harmadik elemet, stb., stb. (2)

(5) A szétszórt harchoz jó csapatokat kell használni, vagyis a tagjainak egészségesnek, természetes ügyességűnek, értelmesnek és bátornak kell lenniük, tudniuk kell viselni a nehézségeket, bizalommal teltnék és a házához ragaszkodónak kell lenniük.

A szétszórt harcba felállított csapatnak átlag 300 lépés távolságra kell elhelyezkedni a saját főerőtől. Közben soha nem szabad túl hosszan kitenni ellenséges tűznek, hanem gyorsan kell határozni, hogy a főerővel együtt egy vagy másféle mozdulatot végezzen.

Ha viszont megtámadja egy zárt egység, akkor bevárja ezt a közeli lőtávolságig, aztán a terepelőnyöket kihasználva lassan visszavonul a saját főserégéhez, a tulajdonképpeni tartalékához.

Arra sem szabad ragadtatnia magát, hogy a lassan visszavonuló ellenséget túl gyorsan kövesse, nehogy túlzottan eltávolodjon a tartalékát jelentő saját főserégtől, és így tőle el ne vághassák.

Debrecen, 1849. március 23.

Gaál Miklós
tábornok¹⁸

Írásában Gaál ugyan a portyázó (*Parteygänger*) harcmódot nevesítette, de valójában a már korábban említett „kis háború” taktikáját részletezte. Látható, hogy e kettőt egymáshoz annyira közelállónak, egymással hasznosan kombinálhatónak tekintette, hogy éles megkülönböztetést nem tett közöttük.

A Gaál irathagyatékában fennmaradt tanulmányok szinte kivétel nélkül a szabadságharc idején születtek, és ahhoz is kapcsolódnak. Teljes körű közzétételük gazdagítaná a korszak forrásanyagát, emellett elősegítené e nagytudású, széleskörűen tájékozott, de méltatlanul elfelejtett honvédtábornok gondolkodásának, pályafutásának alaposabb megismerését is.

¹⁸ Gaál iratok 21 b. sz. darabja Gaál sajátkezű, német nyelvű fogalmazványa.

FÜGGELÉK

I.

An den Vaterlands Vertheidigungs Ausschuß

Die Zeit ist das kostbarste dermahlen für Ungarn. Wozu man sonst Jahre lang zu schaffen Zeit hatte, hat man jetzt kaum Wochen, ja kaum Tage zu Gebothe, welche zu benutzen man vor Allen trachten muß. – Zur Ausführung des beyliegenden Entwurfes einer Staatsverfassung für Ungarn, braucht man freylich viel Zeit, allein wenn man es ausführen will, so muß der Anfang so bald als möglich gemacht werden.

Ohne die dermahlige Staatsverfassung um zu stossen, kann man, wenn man ein System annehmen will – welches so wie eine große in Sectionen getheilte Landkarte zu betrachten ist, wo eine jede Section für sich eben so, wie die ganze Landkarte zusammen genommen brauchbar ist – gleich bey der Heere Verfassung anfangen.

Wer so wie ich Gelegenheit hatte, mit den jetzigen ungarischen nicht regulären Truppen, nemlich Önkéntes, oder Honvéd zu fechten, der muß mir beystimmen, daß wir mit selben nicht weit kommen werden. Ich habe bey dem letzten Gefecht von Friedau mit Trauer bemerkt, daß man sie bey dem Siegen kaum zusammen halten, und dem Feind entgegenführen konnte, bey dem kleinsten Unfalle würden selbe alle auseinander laufen. – Derowegen habe ich am 23ten September bey Lepsény nicht schlagen lassen, und gewiß dadurch damahls das Vaterland gerettet. – Dann außer dem Lelkesedés fehlt ihnen alles, was zu einem guten Soldaten benöthigt wird.

Diese neuen ungarischen Truppen können nicht exerciren, sie haben wenig begriff von Ordnung und Subordination, und stecken auch unsere reguläre Truppen an, welche That-sachen ich alle beiden mit Beyspielen belegen kann.

Die Stärke einer Armee besteht nicht sosehr in der Anzahl, als in der Qualität der Soldaten, die größten Feldherrn fanden, daß eine Armée nie genug tüchtige Officiere haben kann. Nach dem österreichischen System kostet ein Officier beyläufig so viel, als 3. Gemeinen dem Staate, und ein Officier wiegt moralisch doch mehr, als 10. bis 15. Soldaten. Derowegen finde ich die neueste Anordnung, daß ein Infanterie Bataillon von 6. Compagnien a 200. Man von 1200 Man und auch noch darüber viel zu groß is, als daß ein Major eine solche Truppe vor dem Feinde gut commandiren könnte.

Eine jede Ersparniß in Hinsicht der Officiere ist für den Staat kein Gewinn, sondern ein großer Verlust /: Ein Geitziger gibt doppelt aus :/ 3. kleine Bataillons geben in der Schlacht, und bey dem Manoevre mehr aus, und größere Hilfe, als 2. Bataillons, die so stark sind, als die 3. Die Truppe ist leichter abzurichten, leichter zu commandiren, leichter zusammen zu halten, und zu bewegen, als diese Masse ohne Geist, ohne Zusammenhalt.

Derowegen schlage ich vor die Compagnien höchstens auf 150 Man festzusetzen, und statt selbständige Regimenter [áthúzás az eredetiben is! – B. L.) Honvéd Bataillons gleich ungarische reguläre Regimenter aus selben zu errichten, – wie ich dieses schon im Monath July dem ungarischen Kriegsministerium schriftlich vorschlug.

Ich will gleich die Errichtung eines von den 8. für Ungarn in meinem beyliegenden Aufsatz vorgeschlagenen Armée Corps, übernehmen, und zwar das III^{te} Armée Corps. Allein ich fordre hiezu wenigstens 3. reguläre Bataillons, welche mir als Scelet, und zwar ein jedes für ein Regeiment von 3. Bataillons mit 3000 man dient. – Ich kenne die ganze Armée, in welcher ich über 30. Jahre diente, recht gut, und würde schon trachten, alle zu einem

Armée Corps, welches hier als Probe, und Muster für die übrigen aufgestellt werden soll, nothwendige tüchtigen Officiere zu verschaffen, wenn man mir hiezu freye Hand läßt, und Vollmacht gibt, besonders da dieser kleine Plänkler Krieg, den wir hier führen, und mit diesen unregulären Truppen, mit welchen man nur seine Ehre aufs Spiel setzt, nicht nach meinem Geschmacke ist, und umsomehr, da ich als Oberstlieutenant mehreres gegen meine Uiberzeugung thun muß, was der General Perczel mir befiehlt; und ich seit 20. Jahren als selbstständiger Genie Director so glücklich war immer nach meiner Uiberzeugung handeln zu dürfen, - endlich überzeugt bin, daß ich meinem Vaterlande, zu dessen Rettung ich Weib, und fünf unmündige Kinder verlassen, und meine pension aufgeopfert, auf diese Art mehr Dienste zu leisten im Stande seyn würde. –

Errichten wir statt 200,000 Man Honvéd 100,000. M. reguläre Truppen, so kostet es dem Staate die Hälfte, und wir werden mit letzten mehr wirken, als mit ersten, denn durch die Stellung der Recruten allein ist noch keine Armée geschaffen.

Daß mein hier beyliegender Aufsatz kein Meisterstück ist, im Gegentheil viele Mängel hat, hievon bin ich selbst am meisten überzeugt, allein ich betrachte es selbst, auch nur als einen Entwurf, als einen Versuch, welcher in der größten Geschwindigkeit geschrieben wurde, ohne viel Zeit zur gehörigen Ausarbeitung gehabt zu haben.

Ich kann dennoch nicht unterlassen, den Vaterlands Vertheidigungs Ausschuß nochmahls dringend aufmerksam zu machen, daß ohne eine Organisirung unserer Armee das Vaterlande von selber die gehoftten Früchte nicht ernten wird können.

II.

Ideal einer Staats Verfassung für Ungarn
Eine Scizze von Nicolaus v. Gáal.

Eine geregelte, dem Geiste, und den Gewohnheiten der Nation angemessene Staatsverwaltung gewährt bey möglichster Erleichterung der Nation , der Regierung die größt möglichste Kraft.

Je einfacher die Maschine, desto leichter lassen sich dessen Bestandtheile übersehen, und regeln.

Bey der dermaligen politischen Eintheilung des Landes, in Comitate, Bezirke, der eigenen sozu sagen autonomen Verwaltung der Municipien läßt sich in dieser Hinsicht, um nicht gegen althergebrachte Gewohnheiten zu stoßen, nicht viel ändern. Ich setzte demnach voraus, dass diese in ihren Grundzügen, doch mit einigen Abänderungen verbleiben, und ich werde nur im Allgemeinen, über die Staatsverwaltung einige Ideen hin under legen [sic! – B. L.]

Es handelt sich hier demnach uiber die Einrichtung einer Constitutionellen=monarchisch [fette: Republicanische – B. L.] Staatsverfassung.

Da der König [fette: Praesident – B. L.] nur regirt, aber nicht gouvernirt; indem er wenn er beydes thäte, unter der Last der Geschäfte erliegen würde, so muß er um gut regieren, verantwortliche Minister haben.

Es genügen fünf Minister /: im Minister Rath entscheidet die Stimmen Mehrheit :/ und zwar der Minister Praesidenten, der zugleich Minister der auswärtigen Angelegenheiten ist.

2ten den Justiz, 3ten der Finanzen, 4ten des Krieges, und 5ten endlich der innern Angelegenheiten.

Es sind zwar in größeren Staaten mehr Minister, allein theils ist die Regierung kostspieliger, theils wird durch den Wechsel der Minister immer leichter eine Stockung der Geschäfte entstehen, als wo weniger Minister sind, von welchen ein jeder einen Staats-Secretair als Stellvertreter [sic! – B. L.] hat, und wo die verschiedenen Zweige einer jeden Minister durch unabsetzbaren Chefs oder Directoren, und eben solche Beamte geleitet wurden; denn alle Geschäfte gehen nach Abtretung eines Ministers in dem vorgeschriebenen Gang fort, und der neue Minister kann in dem Geschäftsgangen nicht vieles ändern, als die Zeit, und die Richtung der Geschäfte nach seiner Meinung und Ueberzeugung [sic! – B. L.] lenken.

Der Minister Praesident hat genug mit den Auswärtigen Angelegenheiten zu thun, um so mehr, als er stets im vollen Kenntniß der Geschäftsführung aller übrigen Minister sein muß.

Der Justiz Minister leitet alle Geschäfte, was die Gesetzgebung, die richterliche, und Gnadengegenstände betreffen

- des Finanz Ministers Geschäfte umfassen in sich alle Gegenstände, welche die Staatsgüter alle directen, und indirecten Steuer, Stempl, Kataster überhaupt alle Einnahme und Auslage des Staates betreffen

- Der Minister des Inneren, hat nebst Kultus, das Postwesen, die Verwaltung der Municipien, alle öffentliche Arbeiten, und Anstalten etc die des Unterrichts, wozu noch die Aufsicht der Maaßens, und Gerichte, Handel, und Schiffahrt, des Sanitätswesen und die Allgemeine Polizei kommen.

Bey sämtlichen Ministers leiten General Directores die verschiedenen Zweige, welche zwar im Ministerrath Sitz aber keine Stimmen haben.

Dieses wären die Grundzüge der Geschäfte der 4. angeführten Minister, da in dessen das Kriegswesen den meisten Einfluß in allen übrigen Ministerien hat, so will ich von diesem am ausführlichsten hier abhandeln.

Das Kriegssystem, und die Kriegsmacht eines Staates beywirken die Erhaltung der Unabhängigkeit desselben; ersteres ist die einzige sichere Bürge ihrer Unabhängigkeit, welches auf die geographische Lage, dann der Befestigung des Landes, und Organisirung des Kriegsheeres beruhet, die Kriegsmacht aber ist der wahre Repraesentant einer Nation bey der Andern.¹⁹

Bei einem jeden Kriege ist man entweder stärker, gleich stark, oder minder stark als der Feind; im ersten Falle ist die Wahrscheinlichkeit des Sieges vorhanden; in den zwei letzten Fällen muß man aber schon Glück, oder andere günstige Umstände in Anschlag bringen.

¹⁹ E gondolat Gaálnál többször visszatér. Egyértelmű forrása: I. F. Freiherr v. Werklein: Untersuchungen über den Dienst des Generalstabes; oder über das Detail bei der Führung der Kriegsarmee. Nebst einem Entwurfe zu einer Dienstvorschrift für dieses Korps. Wien, 1828. In Kommission bei J. G. Heubner. Gedruckt bei Anton Strauß's sel. Witwe. p. 270–271. Környezetével együtt a pontos szöveg a következő: „Aus dieser Erklärung folgt nun auch ganz natürlich, daß die Kriegsmacht einer Nation als ihr wahrer Repräsentant bei den anderen Völkern, - das Kriegssystem aber als der wahre und einzig sichere Bürge ihrer Unabhängigkeit anzusehen sey.“

Eine jede Uiberlegenheit ist aber von zweierlei Art, nemlich entweder moralisch oder Physisch.

Die moralische Uiberlegenheit besteht in der Staatsverfassung, Erziehung, und Character der Nation. In dem Zustande der Finanzen Kraft, und Hülfsmitteln des Staates, in den Fähigkeiten des Feldherrn und Generale, in der Abrichtung, und Disciplin, dann Bewaffung des Heeres, endlich in der Popularität des Königs [áthúzás az eredetiben is! – B. L.] Kriegen.

Die physische Uiberlegenheit bildet die größere Anzahl gut abgerichteten, und abgeführten Soldaten, dann den Kriegsmaterialien, der im Lande befindlichen guten Positionen, dann Festungen vom 1ten Rang etc.

Friedrich der Große konnte erst dann siegen, als er durch eigenes Studium, und Abrichtung seines Heeres die moralische Uiberlegenheit sich verschafft hatte.

Aus diesen Allen ist zu ersehen, welchen Einfluß eine gute der Nation angemessene Staatsverfassung, und geregelte Staatsverwaltung auf die Unabhängigkeit eines Volkes haben.

Der Kriegsminister leitet das ganze Heerwesen; er hat seinen Stellvertreter, und ein jeder Zweig hat seinen Chef oder Generaldirector, welche alle Angelegenheiten, und die Organisation der verschiedenen Waffengattungen zu leiten haben. Der Kriegsminister muß demnach nicht sosehr ein großer Feldherr, als ein talenvoller Organisateur sein. Jedenfalls muß er indessen einen summarischen Begriff von allen Militair Wissenschaften haben.

Ohne in das Detaille der Administration der Kriegsmacht einzugehen, - da diese Denkschrift nur eine Skizze sein soll – will ich im Allgemeinen das Kriegssystem, welches ich für Ungarn angemessen finde, hier entwickeln.

Wirft man einen Blick auf die Karte von Ungarn, nebst den dazu gehörigen Ländern, so zeigt die Natur, und Begränzung der Länder, in wie viel Hauptabtheilungen, oder Districte, selbes eingetheilt werden kann. Ungarn hat 4181 □ Meilen.

Nimmt man für einen District bey 500 □ Meilen, so kann Ungarn in 8. Districte abgeteilt werden. Hiezu kann aber Slavonien mit 172 □ Meilen, so wie wegen der besseren Arondirung die 2. GränzerRegimenter: Peterwardeiner, und Broder, zusammen 92. □ Meilen, genommen werden.

Kroatien hat 492. □ Meilen, mit den Gränz Regimenten, und ungarischen Littoralen, mit Ausnahme der zu Ungarn gerechneten Gränz-Regimente. Siebenbürgen hat zwaar [sic! – B. L.] 1109 □ Meilen. Allein wie aus dem beiliegenden Ausweis zu ersehen ist, würden einige Comitate, und Districte zu Ungarn geschlagen, und kann in 2. Districte eingetheilt werden.

(Die jetzige Eintheilung von Ungarn, in die Comitate, dann sämtliche Districte, ist dem Zeitgeiste, und Zeitumständen nicht mehr angemessen, und es scheint mir, dass um ein gutes Kriegssystem aufzustellen, auch die Comitate, so wie die Städte coordinirt seyn müssen; welches theils von der Lage, und Ausdehnung, dann der Bevölkerung der verschiedenen Comitate bedingt wird.

Nur wenn dieses verwirklicht ist, kann ein gutes Kriegssystem aufgestellt werden.

Indessen nehme ich die Comitate, und sonstige Districte so wie selbe dermahlen bestehen, an, und schlage folgende Eintheilung derselben, und zwar, wie schon gesagt, für Ungarn in 8, Siebenbürgen 2, Croatien 1, und Dalmatien 1. Armee Corps jedes von beyläufig.)

[Az előző kurzivált rész az eredetiben áthúzva és az alább olvasható helyre áttéve! – B. L.]

Ungarn und Slavonien haben zusammen bey 10,000,000 Einwohner, demnach kommt im Durchschnitt auf einen District 1,250,000 Seelen. – In Siebenbürgen mit 1.750,000 Einwohnern aber auf jede von den 2. Districten im Durchschnitt 875,000 Seelen. Croatien aber zusammen 1,048,000. –

Dalmatien hat 275 □ Meilen mit 353,000 Einwohnern.

Es wäre demnach

Ungarn in	8. Districte
Siebenbürgen in	2. „
Croatien in	1. „
<u>Dalmatien in</u>	<u>1. „</u>
Zusammen	12 Districte

Für einen jeden District kann ein Armee Corps angenommen werden, demnach könnte das ganze ungarische Heerwesen in 12. Armée Corps eingetheilt werden.

Die jetzige Eintheilung von Ungarn, in die Comitate, dann sonstige Districte, ist dem Zeitgeiste, und Zeitumständen nicht mehr angemessen, und es scheint mir, dass um ein gutes Kriegssystem, auch die Comitate, so wie die Städte coordinirt sein müssen; welches theils von der Lage, und Ausdehnung, dann der Bevölkerung der verschiedenen Comitate bedingt wird.

Nur wenn dieses Verwirklicht wird, kann ein gutes Kriegssystem aufgestellt werden.

Indessen nehme ich die Comitate, und sonstige Districte, so wie selbe dermahen bestehen, an, und schlage folgende Eintheilung derselben, und zwar, wie schon gesagt, für Ungarn in 8. Siebenbürgen 2. Croatien 1, und Dalmatien 1. Armée Corps, jedes von beyläufig 12,000 Mann.

A./

Der beyliegende Ausweis A./ [hiányzik. B.L.] enthält die Eintheilung der 12. Armee-Corps, nemlich welche Comitate, und sonstige kleine Districte selbe innhaben würden.

Ein jeder dieser Armee-Corps hat einen Commandanten, welche alle militairischen Geschäfte in seiner Provinz – statt den bisherigen General Commanden, versieht, demnach ein Armee-Commando-Kanzley hat, - sämmtliche Geschäfte können in 9. Sektionen eingetheilt werden.

1. Praesidial mit einem militair Referenten
2. Genie Direction, mit seinen Zweigen.
3. Artillerie-Direction.
4. General Quartiermeisterstab.
5. Verpflegung mit Naturalien, Bekleidung, Rüstung etc.
6. Remontirung der Reiterey und des Trains.
7. Sanitätswesen
8. Justizwesen.
9. Archiv, Registratur, und Buchhaltung.

Alle diese Armee-Commanden correspondiren unmittelbar mit dem Kriegsministerium, welche demnach nebst dem Praesidial Referenten, 12. Staats [sic! – B. L.] Officiere als Referenten der 12. Armee Commandos hat. Nebstbey werden beym Kriegsministerium sämmtliche Geschäfte in 10 Sektionen eingetheilt.

1. Directions-Kanzley mit dem Generalquartiermeisterstab.
2. Genie-Direction.
- 3- Artillerie "
4. Remontirung der Reiterey, und des Trains.
5. Stellung, Ergänzung, Ausrüstung.
6. Verfleugung [*sic!* B. L.] mit Naturalien.
7. Sanitätswesen.
8. Justizwesen.
9. Kriegsmarinen.
10. Discipline, und Polizei.

Stellung und Recrutirung

Sämmtliche Staatsbürger vom vollendeten 20.ten angefangen sind, mit Ausnahme der Geistlichkeit, Beamte, Lehrer etc. zum Kriegsdienst verpflichtet.

Die Dienstzeit wird auf 4. Jahr bestimmt, denn von 20.ten bis zum 24.ten Jahre ohnehin noch nicht uibernehmen, und verwalten, da sie noch unter der Vormundschaft stehen.

Ein jeder Soldat, besonders der ungarische kann in einem Jahre abgerichtet werden, in 2ten Jahre kann er vollkommen zum Dienst verwendet werden, so zwaar [*sic!* – B. L.], dass ein jeder, wer nach Hause gehen will, auf die 2. letzte Jahre beurlaubt werden kann.

Alle Jahr wird der 4te Theil der Armee, in die 1te Reserve, welche 6 Jahr dauert, entlassen, mit der Verpflichtung, dass selbe alle Jahre Ende August auf 4. Wochen zur Concentrirung, und Manoevrirung mit dem ganzen Armée Corps einrücken muß. Von 30ten bis 36. Jahr tritt er in die 2te Reserve ein, mit der Verpflichtung alle 3. Jahre zur großen Concenrirung einzurücken, von 37. bis 50 Jahr er in Friedenszeiten gänzlich frei, und nur in Kriegszeiten, wenn es nothwendig ist, muß jeder bis zum vollendeten 50. Jahren sich stellen.

Setzt man nun die Stärke der 12. Armee Corps, jede a 12.000 mann, so ist die gesammte Kriegsmacht 144,000 Mann. da nun alle Jahr ¼ derselben neu gestellt wird, so wächst jedes Jahr die gesammte Armee um 36,000 Mann an, und demnach in 10. Jahren um 36,000 [*sic!* – de helyesen: 360 000! – B. L.] also wird die Armee im 11ten Jahr 504,000 Man stark seyn.

Aus diesen ist zu ersehen, dass in Friedenszeiten im Durschnitt der beständige Dienst nur 2. Jahre dauert, wodurch die jungen Leute sich von ihrer früheren Arbeit nicht so sehr entwöhnen, dass sie ihr ferneres Brod nach vollbrachten Militair-Dienst nicht finden könnten, im Gegentheil würden sie durch die gemachten Erfahrungen nur noch mehr brauchbar werden.

Anmerkung.

Es kann nicht genug wiederholt werden, dass eine angemessene politische Eintheilung zu einem guten Kriegssystem unerlässlich ist, da nun für einen District ein Armee Corps angetragen ist, so hat ein jedes Corps sich aus diesem Districte zu formieren, und zu ergänzen, es ist natürlich, dass diese Armee Corps nicht alle gleich stark sein müssen, sondern ihre Stärke richtet sich nach der Bevölkerung der Provinz; ebenso werden einige Corps mehr Cavallerie oder Infanterie etc je nach der Beschaffenheit des Landes haben.

Ungarn hat bey 10. Millionen Einwohner, der jährliche Nachwuchs für den Kriegsstand kann mit 40,000 Man angenommen werden. Bey einer 4. jährigen Dienstzeit wird demnach die erste ausrückende Armee 160,000 Man betragen.

Indessen würde eine Armee für Ungarn mit 96. oder 100,000 Man nemlich 8 Armee Corps, jede a 12. bis 13,000 Man hinlänglich sein, für Siebenbürgen kan Man 20,000, für

Croatien 15,000. und für Dalmatien 5,000 Man annehmen, welche diese Länder ernähren, und im Stand erhalten können.

Verpflegung, und Bekleidung,

Die politische Eintheilung von Ungarn dürfte in 8. Districte, so wie selbe bereits bey dem Armee Corps angegeben ist, am zweckmessigsten sein. Ein jeder Armée Corps würde von seinem Districte mit Naturalien und Geld verpflegt. Jedem dieser Districte genügt ein Obergespann, der seinen beständigen Sitz nebst Verwaltungskanzlei in dem Hauptort des Districts, wo ebenfalls der ArmeeComdo sich befindet, hätte, dadurch wird ohne die autonome Verwaltung der Municipien zu zerstören, doch in einem jeden Kreise eine Centralisation hervorgebracht, welche der ganzen Geschäftsleitung, eine ungemene Erleichterung, und Sicherheit verleihen würde.

Nachdem die Armee Corps, mit dem Districte, und Comitats so zu sagen identificirt sind, so erhalten alle Verpflegung an Geld und Naturalien von dem eigenen Districte. Bey jedem Armee Corps Comdo ist ein Staabsofficier angestellt, welcher dieses Geschäft leitet. Er empfängt alle Ausweise für Naturalien, und Verpflegsgelder, gibt einem jeden Comitats bekannt, was, und wohin es die Naturalien unmittelbar an die Truppen zuliefern hat. Das Verpflegs, und sonstiges Geld wird aus der Comitats Kasse gefasst, es ist demnach kein KriegsCommissair, kein Kriegs Cassier in Friedenszeiten, wie bisher nothwendig, ebenso wird das ganze Verpflegspersonale gänzlich erspart.

Hier wird darauf aufmerksam gemacht, welchen Vortheil die sogenannte Magazinirung von Lebensbedürfnissen bey den Gemeinden, dem Lande darbiethet. Nicht nur wird hiedurch dem Wucher entgegengetreten, sondern für den unglücklichen Fall eines Mißjahres für die jährliche Concentrirung der Armee-Corps, endlich bey einem Kriege in eigenem Lande hat man die größte Hilfe bey der Hand.

Bekleidung.

Die Bekleidung der Soldaten geschieht am billigsten, und zweckmässigsten durch das sogenannte Massen, oder Pauschal system, nemlich durch die Kommandanten der Truppen selbst.

Sind die Kosten der Bekleidung durchschnittlich per Kopf und Charge bekannt, so bekommt der betreffende Kommandant die erforderliche Summe auf den festgesetzten complete Stand; die Kontrolle geschieht durch die monatlich zweymahlige Visitirung des Brigadiers, und 1. Mahlige durch den Divisionair; welchem der jedermahlige Standes Ausweis vorgelegt wird, derselbe mit den etwa nothwendigen Bemerkungen unterschreibt, welche für den Kommandanten als Belege für ihre Gelderfordernisse, und zu ihren Liquidationen dienen.

Hiedurch wird die ganze so kostspielige, und ziemlich fehlerhafte, dermahlen bestehende Montours-Commission-Branche gänzlich erspart.

Auf dieselbe Art werden auch alle sonstigen FeldRequisite angeschafft werden, zur Kontrolle für alle dergleiche Anschaffungen könnten Zeughäuser errichtet werden, wo alle Rüstungs, und Lederwerkssorten, Sättel, etc Wägen, in ganzen so wie in einzelnen Bestandtheilen, zu haben sind, die Durchschnittspreise könnten von Zeit zu Zeit festgesetzt, und bekannt gemacht werden, den Kommandanten aber würde frey gestellt sein, entweder aus dem Zeughause, oder wenn sie es besser, und wohlfeiler bekommen von Privaten die erforderlichen Gegenstände anzukaufen, indessen nur nach diesen Durchschnittspreisen konnten sie ihre Gelderfordernisse benehmen.

Da alle Naturalien vom Lande geliefert werden, so könnten auch selbe einen von Zeit zu Zeit bekannt gegebenen Durchschnittspreis im jeden Armée District in Geld abgelöst werden.

Alle bey dem Armée Corps vorkommende Rechnungen werden durch einen Buchhalter bey dem Armée Corps Comando selbst geprüft, und liquidirt, und die etwaigen Anstände so gleich ausgetragen.

Ein, oder höchstens zwey Buchhalter bey dem Kriegs-Ministerium genügen, um die summarisch eingesendete $\frac{1}{4}$ jährige Rechnungen zu prüfen, und sämtliche Empfänge und Ausgaben bey allen Armee Corps zusammen zu stellen.

Hiedurch wäre die so kostspielige dermahlen bestehende Hofkriegsbuchhaltung größtentheils erspart.

Bey jedem Armee Corps oder District müssen die zweckmässigsten Etapen Strassen, in verschiedenen Richtungen für Krieg und Frieden bestimmt, und in größeren Ortschaften Platz Commandanten aufgestellt werden.

Bequartirung.

Alle Quartire für Mannschaft sowohl, wie für die Officiere sollen vom Lande erbaut, und unterhalten werden. Bey einem jeden Armee Corps ist ein Genie Districts Director, mit einem Officiere, welcher nebst seinem gewöhnlichen Dienst, alle sonstige Bauten zu militair Zwecken anzugeben, und dann zu collaudiren hat, alle im Lande herzustellende Strassen sind im Einvernehmen mit dem Armée-Comdo, und Begutachtung des genie Director auszuführen. Die Truppen sollen nicht allein in die Städte concentrirt werden, sondern compagnie oder Divisions weise in die größeren Ortschaften, aber in Casernen, und irgend erbaute Officer-Quartiere bequartirt werden.

Im Jahre 1841. wurden von Seite der K.K. österreichischen Genie Direction in Ungarn für alle Staabs und Casernen Gebäude ausgegeben 35.107. fl. CM. für Croatien 9496 fl. für Slavonien 16,610, für Temesvár 8097 f. für Siebenbürgen 7061 fl. also zusammen 68,274 fl. Im Jahre 1843. für Ungarn 45,271. fl. für Croatien 8456 fl. für Slavonien 20,716, für Temesvár 38001 fl. für Siebenbürgen 7829 fl. Also zusammen 80,273. [A pontosan kiolvasható részösszegekből az ugyancsak pontosan olvasható, közölt végösszegek egyike sem helyes! – B. L.]

Man kann demnach die jährliche Beköstigung für die Casernirung der Truppen bey 70,000 fl. CM annehmen. Ich zweifle nicht, dass nach dem neuen System das Land die Casernen selbst baut, selbes bedeutend wohlfeiler wird bauen können.

Erziehung und Unterrichts Anstalten

Um die moralische Uiberlegenheit zu erzielen, sind gute Unterrichts Anstalten erforderlich, und wo diese sind, wird es nie an fähigen Köpfen Generalen und guten Administratoren fehlen.

Der Zweck der militairschen Schulen ist die Bildung von Gemeinen und Unterofficieren angefangen, bis zum Officieren der wissenschaftlichen gebildeten Corps

Größere selbständige Staaten haben Militair Akademien, als Ingenieur Academie, oder die Neustädter Academie, dann Schulen für das Artillerie-Corps, Sapeur, Mineur etc endlich Cadeten Compagnie Schulen in größeren Maßstabe, wie in Olmütz, Gratz, Mailand, endlich die Regiments Cadeten, - und selbst Gemeiner Schulen bey den Regimenten.

Für Ungarn dürfte die einzelne Errichtung der Akademien und Corps-Schulen nicht ganz zweckmässig, jedenfalls aber kostspielig seyn, sondern alle Schulen für die Officiere sollen in einer Militair Universität vereint werden.

Die militair-Universität.

Hiezu könnte das Ludoviceum in Pest, als ganz geeignet zur Adaptirung angetragen werden.

Vor allen muß bestimmt werden, welche Schulen darinnen errichtet werden sollen; denn sollte selbe nur für eine Militair-Ingenieur Academie errichtet werden, aber nach der Wiener Ingenieur Academie, so scheint mir würde man viel zu große und kostspielige Mittel anwenden, um einen kleinen Zweck um jährlich 3. bis 4. Ingenieur Officiere zu bilden, genügen würden, um das ungarische IngenieurCorps stets vollzählig zu erhalten.

Ohne nun in das Detaille, der in dem Ludovicaeum zu errichtenden vorgeschlagenen Militair Universität einzugehen, da die zweckmässigste Eintheilung der Lehrgegenstände nur durch eine Commission bestimmt werden kann, so will ich nur im Allgemeinen bemerken, dass in dieser Anstalt alle Officiere für die ganze Armee gebildet werden sollen, demnach daselbst auch alle nothwendigen militairische Wissenschaften, und Künste, nebst Ortopoedie, welche alle Gymnastik in sich enthält, vorgetragen, und ihren Platz haben.

Da nun ohnehin nur fähige und gesunde junge Leute darinn aufgenommen werden sollen, so können die Ältern versichert seyn, dass ihr Sohn, zu welcher immer Waffengattung, vorausgesetzt, dass er sich in der Folge darnach aufführt, als Officier heraustreten kann, und muß nicht so wie in der Wiener Ingenieur Academie der Fall ist, dass die Ältern für ihren Sohn viele Jahre hindurch eine Menge Geld ausgeben, und am Ende ihr Sohn zu der Linie als Kadet austritt; vielleicht zu einer Waffengattung, wozu er keine Neigung, kein Talent hat, und im Grunde auch nicht gebildet wurde; derowegen würde das Ludovicaeum, als was immer für eine besondere Academie betrachtet, dem beabsichtigten Zwecke nicht entsprechen.

Vor Allem muß demnach ein vollständiger, auf bester Basis gegründeten, dem neuen Zeitgeiste entsprechender Lehrplan entworfen werden, dann kann man erst das Gebäude zweckmässig, und allen Anforderungen des neuen Lehrplanes genügend erbauen, eigentlich adaptiren.

In diese militair Universität kann ein jedes Landeskind ohne Unterschied der Geburt, in einem Alter von 9. bis 12. Jahren aufgenommen werden, und zwar theils unentgeltlich mittels Staats, oder Privatstiftungen, theils durch Pensionsbezahlung. Im voraus kann Niemanden verbürgt werden, zu welchem militairischen Zweig der Zögling gebildet wird, weil dieses nur in Folge der Entwicklung seiner Talente, Fleiß, und Neigung erst bestimmt werden kann.

Hauptbedingnisse zur Aufnahme eines Zöglings sind a./ die gewöhnlich vorgeschriebenen Tauf. – Impfung- und Schulzeugnisse, b./ daß er die 3. normal Classen mit eminenz besonders gut absolvirt hat. d./ [a c./ kimaradt! – B. L.] daß er nicht jünger als 9. nicht älter als 12. Jahre alt sey. e./ daß er eine vollkommen gesunde, und gute Körper Constitution hat.

Zur Constituirung dieser militair Universität muß ein Verein, von Militair, und Civil professoren zusammen gesetzt werden, welche die verschiedenen nöthig erachteten Lehrgegenstände bestimmen, die Lehrbücher ausarbeiten, und alle sonst nöthigen Erfodernisse festsetzen soll. Es können demnach auch für das ungarische Geniecorps alle nöthigen Officiere, in dieser Universität gebildet werden.

Der Hauptvortheil einer Militair Univeristät bestünde nebst dem großen pecuniellen Ersparniß, indem, daß dadurch so viele Gebäude für die einzelnen Academien, und Schulen, dann ihre innere Einrichtung, der Professoren, und der sonstigen Verwaltung, erspart auch in dem, dass die Officiere der ganzen Armee, nach einem Lehrsystem gebildet, sich in der Folge leichter verständigen, eine größere Anhänglichkeit unter sich haben werden, und

ein besserer Esprit du Corps erzielt wird, als durch die dermahlige, so zu sagen, einseitige Bildung, in den verschiedenen Schulen, und nach verschiedenem Lehrsystem.

Militair Einrichtung.

Was endlich die militair Einrichtungen betrifft, als 1. Zeughäuser, 2. Gießereien 3. Arsenale. 4. Magazine. 5. Invalidenhäuser 6. Militair Spitalc etc. so werden 1. 2. und 3. durch den Staat, und den Kriegsminister allein, die übrigen aber durch das Land, im Verein mit dem Kriegsministerium, respective Armée Corps-Commandanten, errichtet, unterhalten, und geleitet.

Das gesammte Heerwesen besteht

- I. aus der Landmacht.
- II. „ Seemacht.

Beyde stehen unmittelbar unter dem Kriegsministerium.

Landmacht.

Die ganze Landmacht für Ungarn allein kam wie bereits bey der Recrutirung auseinander gesetzt wurde, angenommen werden mit 100,000. Mann.

Obwohl nun die eigentliche Stärke eines jeden Armée Corps muß bey der wirklichen Ausföhrung dieses Vorschlags festgesetzt werden kann, so nimmt man hier im Durchschnitt die Stärke eines Armée Corps auf 12,500 Man, als den effectiven und activen Stand an.

Cavallerie.

Da nun bey 100,000 M. der 5te Theil als cavallerie angenommen wird, so ist der Stand der Cavallerie der ganzen Armée 20,000. Für Ungarn kann indessen der 4te Theil angenommen werden -. 25,000 M.

Und zwar

6. Regiment Curassier mit Lanzen	a 12.00	Zus. 7200.
4. Chasseur aux Chevaux mit Jägestutzen	a 1200	„ 4800.
12. Regiment leichte Huszaren	a 1200.	Zus. 14,400
Zusammen -		26,200.

Infanterie.

6. Garde Regiment, welche statt den dermahligen schlecht organisirten Grenadier Battallons zu formiren wären, a 2000 M. Zusammen	12,000.
15. Linien Infanterie Regiment a 3000. Zus.	45,000.
Genie Corps nebst Sappeurs, Mineurs, und Pioniers	1,500.

Artillerie.

8. Artillerie regimenter a 1000.	8000.
1. Bombardier Corps	1000.
1. Raketier Corps	800.
Endlich für Fuhrweser, Mariner Infanterie &&	8700.
Zusammen,	80,000.

Es versteht sich, dass dieses nur als Beispiel dienen kann, und bey der wirklichen Ausföhrung vielen Modificationen unterliegen würde.

Ferner gehört auch zur Landmacht

Das Fuhrwesen Corps,
 Beschöl und Remontirungs Comdo
 Militair Geistliche Administration.
 Feldärzte können aus dem Civilstande genommen werden.

Marine.

Die Marine besteht aus einer kleinen Küstenflotille an der ungarischen Litorale, und Dalmatien, und der Donau-Flotille, nebst allen die Donau befahrenen Dampfschiffe, die wenn sie auch einer privat Gesellschaft gehören, zum Kriegsdienst im Nothfall verwenden werden dürften.

Das Pontonier, so wie Csajkisten Bataillon kann mit der Marine, und der Donau Kriegsschiff-Abtheilung vereinigt werden.

III.

Bemerkungen uiber die Art wie man mit unseren Truppen Krieg führen muß
 Von der Schlachtordnung

Die Aufstellung der Schlacht Ordnung bringt schon den Keim, des Sieges oder Verlustes mit sich. dieses läßt sich nur durch Studiren der besten Werke uiber die Strategie, durch Uibung, Combination schnellen Ueberblick der Terrain Votheile erlernen. doch können in tactischer Hinsicht einige Grundsätze und Regel gegeben werden. –

Unsere dermahlige Unstände, schlechte Bewafnung, Ungeübtheit der Truppen *hauptsächlich der Officiere* [az itt kurzivált rész Gaál utólagos beszúrása – B. L.] & lassen kein langes tactisches Manoever auf dem Schlachtfelde ausführen, selbe fürchten sich vor der feindlichen Cavallerie, noch mehr aber von der Artillerie. – die Aufgabe demnach ist unsere Infanterie nach genomener Stellung nicht lange, und so viel wie möglich gar nicht dem feindlichen Artillerie Feuer stehen zu lassen, und durch gute und hinlängliche Anzahl Cavallerie, selbe gegen die feindliche Cavallerie zu schützen.

Unsere Hauptwaffe ist demnach dermahen nicht so sehr das Fußvolk, sondern die Artillerie und Cavallerie, und um so mehr, als ein Cavallerist hier in Ungarn viel leichter bewaffnet und eingeübt werden kann als ein Infanterist. – & –

Hier folgen einige tactische Grundsätze – die denn zusammenstellend das tactische Manoever einer Schlacht entwickeln und angeben werde. –

Der Ungar einzeln ist kühn, schnell und gewandt, man muß demnach mit unserer Infanterie sich in kein langes Manoever oder Bataille Feuer einlassen, sondern den günstigen Augenblick ergreifend, mit gefällten Bajonetten angreifen. – wird er nicht von der Artillerie, oder Cavallerie beunruhigt, so wirft er wahrscheinlich durch sein Ungestüm den Feind.

Mit der Cavallerie muß man trachten, jede Öffnung in der feindlichen Stellung in der Fronte oder Flanke zu benutzen und trachten in die selbe hinein zu dringen.

Jede Uiberraschung des Feindes biethet die Wahrscheinlichkeit des Sieges dar.

Ein Hauptgrundsatz bleibt dem Feinde in der Attaque zuvor zu kommen, wozu schnelle und rasche Bewegungen erforderlich sind

Die Cavallerie muß nebst der Reserve dem Kern Bedeckung in den Flügeln vertheilt werden, um selbe gleich bey der Hand zu haben

Hauptsächlich müssen die Vorposten und Cavallerie piquetten so viel vorgeschoben werden, daß man nicht überascht werden kann

Wir müssen so wie die Franzosen, im ersten Revolutions Kriege mit unsern ihnen ähnlichen Bauernsoldaten, die tactische Manoevrir Fähigkeit durch das zerstreute Fechten, und Schnelligkeit ersetzen.

Schnelle auf einander folgenden Märsche, Uiberaschung des Feindes ist höchst notwendig. –

Die feindliche Linie muß mit Tiralleurs so viel wie möglich geplä[l?]gt werden.

Indessen ist wohl zu bemerken, daß man wohl zerstreut fechten kann, allein immer theils durch eine tüchtige Reserve, theils durch, sonstige Zusammenhaltung der Truppen, immer in Bereitschaft seyn muß, auf den schwachsten Punk der feindlichen Linie mit großer Macht eindringen zu können.

Zwey Manoevers sind die nötigsten, nemlich entweder den Feind zu umgehen, überflügeln & & oder ihn mit aller Macht durchzubrechen.

Die Stärke, und Gattung der Tiralleurs hängt freylich von den eigenen so wohl als den feindlichen Truppen, von der Lage & & ab – Sie sind indessen sehr wichtig, selbe ermüden den Feind, und der Commandirende hat Zeit die feindliche Stellung zu recognosciren, und seinen Plan zu entwerfen & &

Ein jeder Feldherr, muß bevor er sich in eine Schlacht einläßt Seine, so wie auch des Feindes Mittel Stärke & genau kennen.

Die Zeit der Ausführbarkeit seiner Manoever und Absicht genau berechnen, das sicherste Mittel zum Siege – ist die richtige Bestimmung des Augenblickes, wenn er seine größte Kraft und auf welchen Punkt er ausüben muß

Man muß immer trachten, was immer für eine Uiberlegenheit für sich zu haben

Höchst notwendig ist seine Communications – oder Operation Linie zu decken, damit man einen sicheren Rückzug hat.

Diese sind die Hauptgrundsätze in Skizen, indessen es ist nicht genug selbe zu wissen, denn nur die richtige Anwendung desselben führt zum Siege –

IV.

Bemerkungen

Uiber die zerstreute Fecht=echt [Gaál könyven nem fordítható szójátéka, – vagy a „Fechtart” szó hibásan írva? – B. L.] und Schlacht Ordnung

Wenn aus einer Vorpostenlinie vogegangen wird, und wenn man glaubt bloß wider mit Vortruppen engagirt zu werden; so begehnen die Generale, die an diese zerstreute Kriegsart gewöhnt sind, meistens den Fehler alle ihre Truppen zu vereinzeln. –

Erzher Carls Grunds. der Strate.

Ich habe in meinen letzthin eingesendeten Bemerkungen, über die Art wie man mit unsern Truppen Kriegführen muß, von welchen ich leider keine Abschrift habe, die zerstreute Kriegsart anempfohlen. –

In der Hoffnung daß diese Bemerkungen einigen Beyfall erhalten haben, will ich über diese Kriegsart hier noch Einiges folgen lassen.

Den Grund zu der zerstreuten Fechtart, hat wie ich schon in den Bemerkungen gesagt habe; /:wenn ich mit [sic! – B. L.] gut einnere:/ der französische Revolutions Krieg gelegt ihre Armée bestand, aus in der Eile zusammengerastet, im Exerciren sogar im Schießen gänzlich ungeübten Truppen /:gerade so wie die unserige:/ die eingeschlossenen Reihen nicht fechten konnten, und wie diese Leute nach dem Beispiele des Hanibals, erst den Feind ersehen, nach und nach widerstehen, endlich schlagen lernten – Später hat man für gut befunden, die geschlossenen Fechtart mit den zerstreuten zu verbinden.

Da ich hier nicht den Willen, noch die die Zeit habe eine Abhandlung sondern nur Bemerkungen, uiber dieses Thema zu schreiben, so will ich ferner nur die Hauptgrundsätze, und einige Bemerkungen hier unterbreiten.

Tiralliren heißt einzeln oder zerstreut fechten – oder auch wenn manche Abtheilungen aus der geschlossenen Schlacht Ordnung aufgelöst und zerstreut dem Feinde, mit Benutzung der Terrains=Vorthelle entgegen geführt werden, so heißt dieß zerstreut Kriegführen.

Der *Partheigänger*, wendet meistens nur das zerstreute Fechten an. – die größte Kunst des Partheigänger Anführers besteht darin, daß er, durch die Schnelligkeit seiner Erscheinung überrascht, und eben so durch die Schnelligkeit seiner Entfernung sich der Rache des Feindes zu entziehen weiß. – & &

das zerstreute Fechten hat seine Vorthelle, und Nachtheile – die man zu benutzen, oder zu vermeiden trachten muß. –

Bey einer Schlacht wird der Feind durch das zerstreute Fechten, in so lange zurückgehalten, bis der Feldherr die Position des Feindes recognosciren kann. seine Schwäche ersehen hat, damit er sein Gegenanstalten darnach einrichten kann.

Man kann dadurch den Feind täuschen, ihn in den Flanquen bedrohen, dabey seinen Angriffsplan masquieren.

Bey einem Rückzug kann man den Feind lange aufhalten und durch selben sehr gut seine Flanquen decken. (1)

(3) Hauptsächlich ist diese Fechtart, in Gebirgigem und stark durchschnittenem Terrain anwendbar, besonders wird eine ungeübte Truppe hiedurch gebildet, da der Einzelne in Stand gesetzt wäre seine persöhnliche Kraft. Geschicklichkeit, Erfindungsgabe, in Thätigkeit zu setzen. (4)

(1) doch muß man, wie das Moto sagt, hiebey sich nicht zu sehr zertheilen, sondern wie ich in dem frühern Aufsatz bemerkte, sich durch eine tüchtige Reserve decken, diese Fechtart entscheidet keine Schlacht – In ganz offenem Terrain, sind die Leute zu sehr dem Cavallerie Angriff ausgesetzt, demnach bestimmt auch die Gattung des Terrains, mit welcher Gattung Truppe nemlich Infanterie oder Cavallerie man zerstreut fechten muß, endlich muß die Linie nie zu sehr ausgedehnt werden, weil man sonst die Leute nicht in seiner Gewalt hat.

Zum zerstreut fechten kann man den 4ten höchstens den 3^t Theil seine Macht verwenden – Hiezu kan man das 3^t Glied, oder einzelne Abtheilungen nehmen, welches von der Natur des Terrains und von der Aufstellung bedingt wird:

Im stark compirten Terrain, wo die Cavallerie nicht viel wirken kann, nimmt man hiezu das 3^t Glied. & & – (2)

(5) Zum zerstreut Fechten, muß man gute Truppen nehmen, das heißt, der Mann, muß, gesund, natürliche Gewandheit – Fassungsgeist und Muth besitzen, alle Beschwerden zu ertragen wissen, vertraut, und seinem Vaterlande anhänglich seyn

die zum zerstreuten Fechten aufgestellten Truppe soll im Durchschnitt 300 Schritte von der Haupt Truppe entfernt seyn

Mann soll indessen selbe nie zu lange dem feindlichen Feuer aussetzen, sondern sich bald entschließen mit seiner Hauptmacht eine oder die andere Bewegung zu nehmen.

Wird selbe von einer geschlossenen Truppe angegriffen so erwartet sie selbe bis in die nahe Schußdistanz, und zieht sich langsam mit Benutzung jeder Terrain Vorthelle auf die Haupttruppe, eigentlich auf ihre Reserve zurück. Eben so muß sie sich nicht verleiten lassen dem zurückweichenden Feind, zu schnell nach zu folgen damit selbe nicht zu weit von ihre Reserve und Haupttruppe sich entfernt, und abgeschnitten werde.

Debreczin am 23^t März 1849

Gaál Miklos
General

Sajtó alá rendezte, fordította, bevezetővel és magyarázó jegyzetekkel ellátta: BAJZIK LÁSZLÓ